

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
CONSTANTINE THE PHILOSOPHER UNIVERSITY IN NITRA

FAKULTA PRÍRODNÝCH VIED
FACULTY OF NATURAL SCIENCES

GEOGRAFICKÉ ŠTÚDIE
GEOGRAPHICAL STUDIES

Ročník / Volume 15

1/2011

NITRA 2011

GEOGRAFICKÉ ŠTÚDIE 15, 1/2011
GEOGRAPHICAL STUDIES 15, 1/2011

Recenzenti / Reviewers:

doc. PhDr. RNDr. Martin Boltižiar, PhD.

doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc.

doc. RNDr. Alfred Krogmann, PhD.

prof. RNDr. Jaroslav Mazúrek, CSc.

Edícia / Edition: Prírodovedec č. 498

Vydavateľ / Editor:

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Trieda A. Hlinku 1 949 74 Nitra

IČO: 00157716

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori.

The authors are responsible for the content and linguistic side of their submissions.

© UKF v Nitre 2012

Evidenčné číslo: EV 2797/08

ISSN: 1337-9445

OBSAH**Viktória Kandračová, Alena Dubcová**

Lokalizačné predpoklady religiózneho turizmu v FMR Prešov

Location Conditions of the Religious Tourism in the Functional Urban

Region of Prešov 4

Gabriela Repaská, Zuzana Bagalová

Sídlná identita v kontexte trvalo udržateľného rozvoja

Residential Identity in the Context of Sustainable Development..... 23

Ján Veselovský, Lucia Šolcová

Neúplné rodiny ako jeden z indikátorov chudoby na príklade

Nitrianskeho kraja

Parent Families as One of the Poverty Indicator for Example Nitra Region.... 31

Katarína Vilinová, Alena Dubcová

Špecifiká úmrtnosti obyvateľstva Nitrianskeho kraja podľa chorôb

tráviacej sústavy v kontexte Slovenska

The Specifications of Mortality in the Nitra Region According to

Diseases of Digestive System in the Context of Slovakia..... 43

Matej Vojtek, Jana Oláhová, Martin Boltížiar

Geokódovanie adresných bodov v teréne

Geocoding of Address Points in the Field..... 53

LOKALIZAČNÉ PREDPOKLADY RELIGIÓZNEHO TURIZMU V FMR PREŠOV

Viktória Kandráčová, Alena Dubcová

Abstract

Religious tourism and pilgrimage occupy an important place in the lives of the faithful of the East Slovakia and Prešov region. The wealth of localizing preconditions within this region is the source of inspiration for many kinds and forms of religious, sacral and excursion tourism in general. Local religious tourism exists mainly on the basis of the organization via the Roman Catholic and Greek Catholic Church, to a smaller extent also via the Orthodox Church. This article includes the typology of the centers of religious tourism in the Prešov region. The most important regional range and attendance among sacral-religious attractions are particularly attributed to the local Marian pilgrim places such as Lutina, VeľkýŠariš, Sabinov and Obišovce. Other pilgrim places are linked with the cult of St. Ann (Ovčie – Kluknava), St. Cross and St. Joseph (Prešov). The youngest worship belongs to Blessed bishop Pavol Peter Gojdič and Blessed bishop Hopko in St. John the Baptist's cathedral in Prešov, as well as in RuskéPekľany where Blessed bishop P. P. Gojdič was baptized. Local religious tourism is connected with patrons of local shrines. The most frequent auspices in the Prešov region are St. Michael the archangel, St. Martin the bishop of Tours (Lipany, Kapušany), St. Nicolas the bishop (Prešov, Široké), Sts. Cosmas and Damian (Ostrovany, Fulianka), Sts. Cyril and Methodius (Suchá Dolina), St. John the Baptist (Prešov), St. Catherine of Alexandria (Terňa, VyšnáŠebastová, Rokycany), St. Demetrius (Hanigovce, Ražňany) or the auspices of All the Holy, St. Trinity, etc.

Keywords: the religious tourism, pilgrimagetourism, the Roman Catholic and Greek Catholic, the cult of saints, the Marian cult, typology of place of pilgrimage

Úvod

Religiózný turizmus (v pôvodnom význame pútnictvo) patrí k najstaršej, najmasovejšej a sociálne najindifferentnejšej forme cestovného ruchu. V minulosti mal religiózný turizmus, resp. pútnictvo, viacero foriem prejavu a motivačných podnetov, z ktorých mnohé pretrvali v latentnej podobe dodnes. Aktivity súvisiace s religióznym cestovným ruchom, a to najmä pútnický cestovný ruch, sú najmarkantnejším vizuálnym prejavom religiózneho kultu v prostredí. Tradícia religiózneho cestovného ruchu je pevne zakotvená vo všetkých svetových náboženstvách, pričom púte a ich spôsob realizácie sú pre každú relígiu rozdielne

(Krogmann, 2007a). Navyše v súčasnom, globalizáciou a inými kultúrno-socio-politickými a ekonomickými trendmi poznačenom svete pribudli formy, ktoré sú pozbavené rýdzej religiozity a ktoré o to viac deklarujú záujem o hlbšiu podstatu poznania celého komplexu prejavov religiozity, smerujúce resp. približujú sa viac k poznávaciemu a kunsthistorickému poňatiu turistiky a zážitkov z nej.

Človek dneška, čím viac spoznáva väčšie diaľavy, tým s väčším záujmom by mal mapovať svoje bezprostredné okolie, jeho tradície, zvyklosti medzi ktoré patria i religiózne prejavy. To dáva predpoklady pre iný uhol pohľadu na religiózny cestovný ruch a iný uhol poznania na vlastný mikro- či mezoregión, kultúrne podobné či odlišné regióny a ich religiózne prejavy či zvyklosti.

Východné Slovensko patrí k regiónom, kde sa religiozita obyvateľstva udržiava najvyššou mierou. Cieľom príspevku je poukázať na lokalizačné predpoklady religiózneho turizmu v jednom z regiónov východného Slovenska – Šariš (okres Prešov a Sabinov), resp. vo funkčnom mestskom regióne Prešov (ďalej FMR Prešov) ako i navrhnúť typizáciu stredísk jeho religióznej turistiky.

1 Spektrum lokalizačných predpokladov religióznej turistiky FMR Prešov

Náboženstvo a duchovnosť stále sú najbežnejšími motiváciami pre cestovanie. Definovaniu religiózneho turizmu a pútnictva sa venuje viacero prác, zo zahraničnej ako i domácej literatúry. Zo zahraničnej literatúry je treba spomenúť aspoň štúdie od autorov ako napr. Jackowski (1996), Jackowski, Soljan (2008), Liszewski (2000), Ambrósio (2007). Vzťahu cestovného turizmu a pútnictva v teoretickej rovine sa venujú práce napr. Liszewski (2000), Ostrowski (2000). Pútnictvo charakterizujú ako formu cestovného ruchu. Taktiež do tejto skupiny možno zaradiť práce Collins-Kreiner (2010), ktoré sa zaoberajú zmenami výskumu v religióznom cestovnom ruchu. Pusztai (2004) in Krogmann (2007 b) charakterizuje religiózny cestovný ruch v polohe medzi pútnictvom a turizmom (podľa neho v rovnováhe je duchovná a profánna, t. z. svetská motivácia), čo znamená, že pod pútnickým cestovným ruchom rozumie aj príchod neveriaceho človeka do cirkevných objektov, ktorý je motivovaný umelecko-historickou hodnotou objektu.

Domáca literatúra je orientovaná najmä na problematiku náboženských pútí a analýzu religióznej infraštruktúry, napr. Fekete (1947), Matlovič (2001a, 2001b), Krogmann (2007a, 2007b, 2009), Čuka, Bubelíny, Gregorová (2009), Dubcová, Krogmann, (2009), Kandráčová (1996) a iní.

Definície z teologického prostredia, napr. Gavenda (2004) in Krogmann (2009) pod pútnickým cestovným ruchom rozumejú aktivitu vedúcu na posvätné miesta za náboženskými cieľmi, ktorými sú vidieť, modliť sa, adorať, splniť sľub a dosiahnuť vypočutie prosieb. Osobitnú pomoc pri hľadaní správnej životnej orientácie a posile náboženskej viery, pútnici nachádzajú na rôznych pútnických miestach, ktoré sú prítomné azda v každej miestnej cirkvi (Hospodár, 2009).

V súčasnom období sa však pretraktováva a forsíruje tiež poznávací význam religiózneho turizmu. Atraktivitami, ktoré vyvolávajú, resp. podnecujú túto formu turizmu, sú predovšetkým sakrálna kultúrne pamiatky a hodnoty, ako aj podujatia, ktoré sú predmetom úcty a duchovnej motivácie, predovšetkým pre veriacich rímskokatolíckeho, gréckokatolíckeho a pravoslávneho vierovyznania. Stávajú sa predpokladmi a atraktivitami religiózneho cestovného ruchu, ktoré pútajú záujemcov (turistov–pútnikov–výletníkov) s cieľom uspokojiť ich náboženské a duchovno-relaxačné potreby.

V rámci širokého spektra sakrálnych a religióznych hodnôt, ktorými disponuje celé Slovensko, v FMR Prešov nachádzame viacero kategórií (typov, druhov) vyvolávajúcich tento špecifický typ religióznej aktivity s rôznym regionálnym dosahom pôsobenia (tab. 1.).

Tab. č. 1: Štruktúra religióznych predpokladov náboženského a sakrálneho turizmu

Table 1: Structure of the religious conditions of the religious and sacral tourism

Predpoklad	Špeciálna aktivita	Regionálny dosah	Konkrétny príklad vo FMR Prešov
Pútnické miesto a) bazilika minor b) iné oficiálne c) neoficiálne	pútnictvo	mezo- až makroúroveň mikro- až mezoúroveň loko- až mikroúroveň	Lutina (a) Prešov (b) Sabinov, Veľký Šariš, Oltárkameň, Ruské Pekľany, Dubovec Berotovec, Brezovica
Katedrála (diecézne sídlo)	pútnictvo, profesionálny (expertný) turizmus, laický turizmus	vyššie regionálne úrovne	Prešov
Kalvárie	pútnictvo, laický turizmus	lokálna úroveň, regionálna úroveň	Prešov
Sakrálna	laický turizmus	makroúroveň	Brežany
Farský kostol s patrocníom	farské odpusty	loko- až mezoúroveň	Všetky obce s katolíckymi a pravoslávskymi chrámami
Kláštory a rehoľné domy	rehoľný, misijný	regionálna úroveň	Prešov, Petrovany, Lutina, Sabinov,
Filiálny kostol s patrocníom	filialné odpusty	lokálna, výnimočne vyššia regionálna úroveň	všetky obce s príslušným predpokladom
Kaplnka s patrocníom	zastávky úcty	lokálna úroveň, v prípade pútnickej trasy regionálna úroveň	všetky obce s príslušným predpokladom
Božie muky, kríže a iné sakraľne objekty	zastávky úcty	lokálna úroveň, v prípade pútnickej trasy regionálna úroveň	všetky obce s príslušným predpokladom, napr. Raslávka
Ruiny sakrálnych a religióznych objektov	archeologický a kunsthistorický religiózny turizmus	potenciál pre mezo- až makroúroveň	Veľký Šariš, Hrabkov, Brezovička – Nižný Slavkov
Hmatelne religiózne pamiatky v sakrálnych a iných objektoch (muzeách, kaštieľoch...)	laický turizmus	regionálne úrovne	Prešov, Sabinov, Lipany, Veľký Šariš, Šindliar, Červenica, Lutina, Krásna Lúka, Jakubova Vola, a iné obce
Pravidelné príležitostné cirkevné podujatia, bez púti, procesií, odpustov	náboženský expertný turizmus	rôzne regionálne úrovne	hlavne Prešov
Cintoríny a pamätníky osobností cirkvi a rehoľi	pietny turizmus	rôzne regionálne úrovne	Prešov, Prešov – Nižná Šebastová, Veľký Šariš, Šarišské Dvorce, Brezovica, Kapušany, Pričovce, Dubovec - Ruské Pekľany, a pod.

Religiózny cestovný ruch je najrozšírenejšou a zároveň najmasovejšou formou turizmu. Je to zároveň turizmus, ktorý svojou podstatou je sezónny i periodický. Je viazaný na presne vymedzené sviatky–udalosti, ktoré ho vyvolávajú a motivujú jeho účastníkov. Pútnické miesta študovaného územia dosahujú nielen lokálny, ale mnohé z nich i nadregionálny význam. Lokálny,

prípadne mikroregionálny význam, majú najmä tradičné odpusty, ktorými si veriaci uctievať svätca (patrocíneum) obecných farských i filiálnych kostolov.

Aktívny pútnický ruch regionálneho a nadregionálneho významu je sezónnou náboženskou aktivitou vo viacerých tradičných aj novovzniknutých centrách FMR Prešov: Lutina, Prešov, Veľký Šariš, Sabinov, Ruské Pekl'any, Bertotovce, Brezovica, Drienica – Oltárkameň. Významný vplyv na pútnický cestovný ruch majú i centrá ležiace mimo región – Obišovce v okrese Košice – okolie, ktoré náležia dekanátu s centrom v regióne (Prešov – Solivar) a Kluknava v Spišskom biskupstve, ktorá má pútnickú svätyňu bližšie k šarišskej obci Ovčie.

Nevyužitý potenciál tohto cestovného ruchu prislúcha najmä všeobecne nedoceneným hodnotám vzťahujúcim sa k najstarším tradíciám kresťanstva, ktoré sú FMR Prešov zastúpené najmä v podobe archeologických a historických vedeckých poznatkov verejnosti často neprístupných a nedostatočne propagovaných.

2 Pútnické miesta a pútnický religiózny turizmus v FMR Prešov

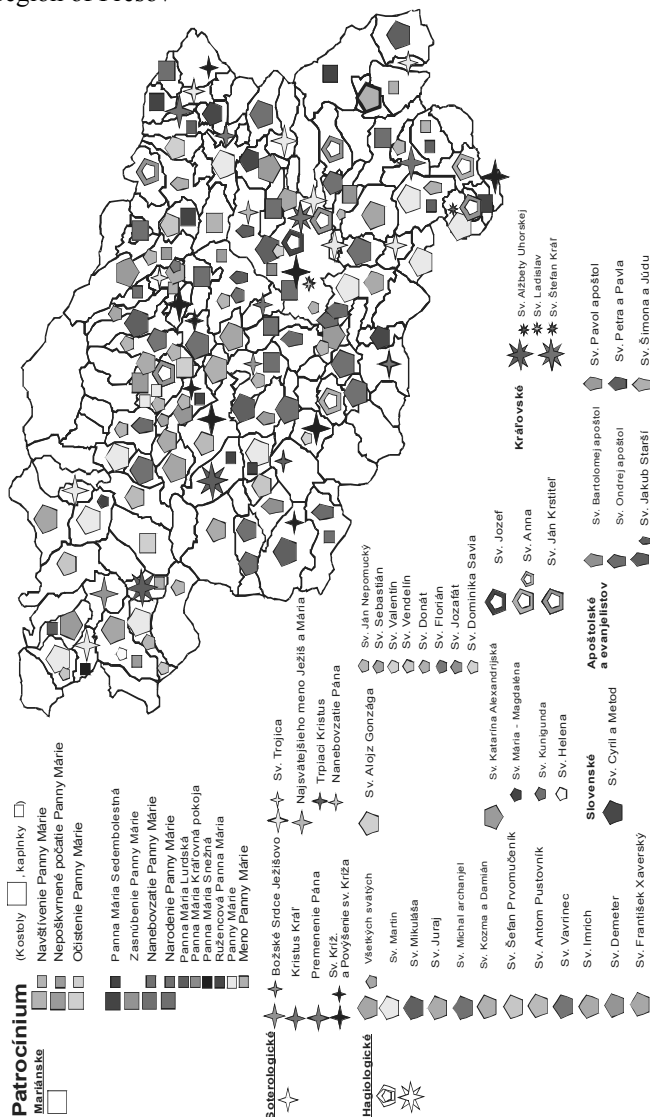
Ľudia už od staroveku putujú na miesta, ktoré sú niečím významné, najmä z hľadiska náboženského a duchovného. Takéto púte mali a majú aj spoločensko-kultúrnu hodnotu. Do roku 1948 obyvateľstvo Slovenska zažívalo atmosféru púti doslova naplno. Po nežižlivom období pre náboženské aktivity sa atmosféra púti naplno obnovila až po roku 1989. Pútnický turizmus má v FMR Prešov bohaté tradície v oboch jeho ekonomických formách, t. j. v aktívnom turizme (príchod pútnikov z iných regiónov) i v pasívnom turizme (odchod pútnikov mimo región). Vyvinuli sa tu pútnické miesta rímskokatolíkov (mapa 1), aj vyznávačov byzantského cirkevného obradu (gréckokatolíkov a pravoslávnych – mapa 2) od lokálnej až po nadregionálnu úroveň. Špecifikom mnohých pútnických miest východného Slovenska, nevynímajúc ani študovaný región je, že sa stávajú cieľom púti dvoch, resp. všetkých troch vyznaní zároveň, čím vlastne získavajú ekumenický charakter. V súčasnej dobe možno hovoriť o renesancie pútnictva. Táto aktivita na Slovensku v budúcnosti určite nezanikne, pretože veriaci mládež sa jej zhost'uje už naplno.

Lutina

Lutina je najvýznamnejším pútnickým miestom gréckokatolíkov na Slovensku. Tento pútnický chrám získal odpustky od Svätého Otca Pia IX. v r. 1855 a titul Bazilika Minor od pápeža Jána Pavla II. v roku 1988. V roku 2010 mu bolo udelené puto duchovného príbuzenstva s Bazilikou Santa Maria Maggiore v Ríme.

Mapa č. 1: Patrocíniá rímskokatolíckych svätýň v FMR Prešov

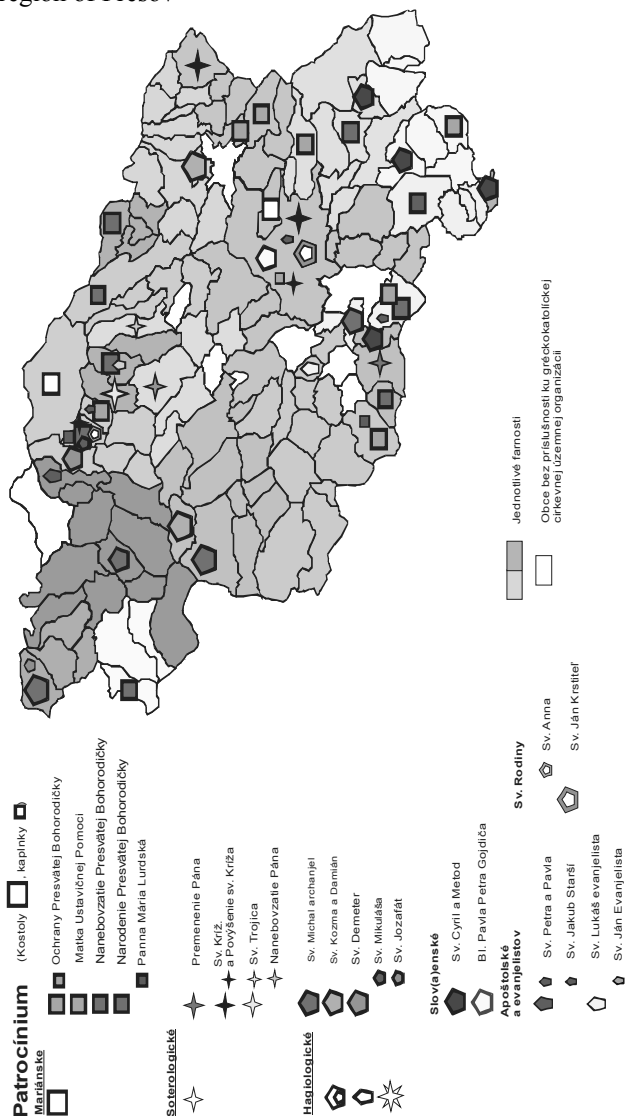
Map 1: Patrocinies of the Roman Catholics sanctuaries in the functional urban region of Prešov

Zdroj: Hudák, J. (1984), spracovala a upravila Kandrácová, V. (2008)

Mapa č. 2: Patrocínia gréckokatolíckych svätých v FMR Prešov

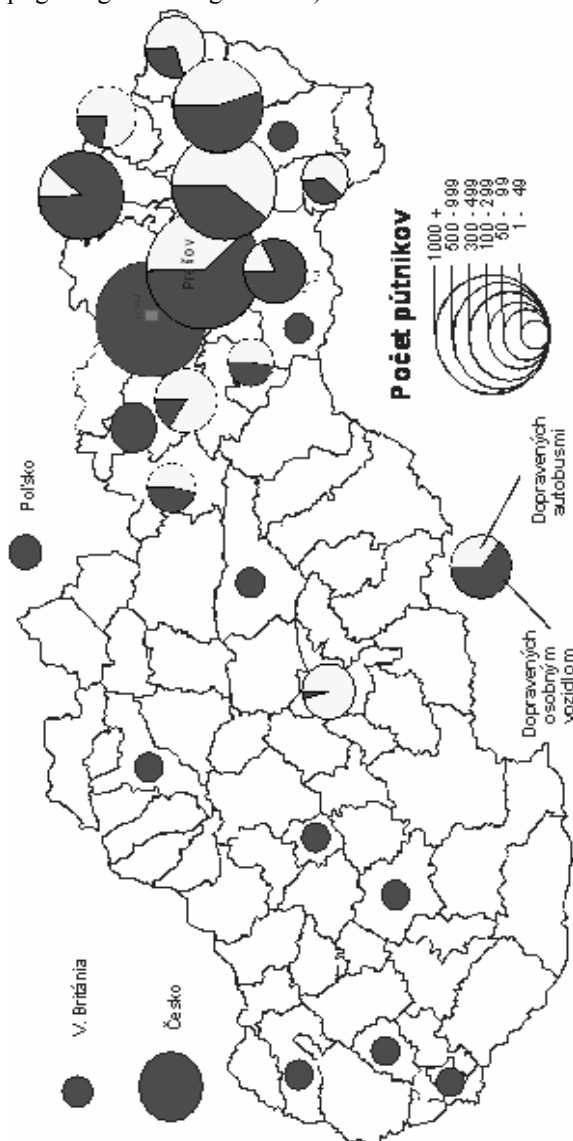
Map 2: Patrocinies of the Greek Catholics sanctuaries in the functional urban region of Prešov

Zdroj: Hudák, J. (1984), spracovala a upravila Kandráčová, V. (2008)

Mapa č. 3: Zázemie pútnického miesta v Lutine (hlavná púť 19.8.2007)

Map 3: Territory of the pilgrimage place in the Lutina municipality (main pilgrimage 19th august 2007)

Zdroj: terénny prieskum, Kandráčová, V. (2007)

Tento titul má na Slovensku okrem Ľutinského chrámu ešte ďalších 7 pútnických chrámov (chrám Sedembolestnej Panny Márie Patrónky Slovenska v Šaštíne – od r. 1964, chrám Nanebovzatia Panny Márie na Mariánskej hore v Levoči – od r. 1984, chrám Navštívenia Panny Márie v Starých Horách – od r. 1990, chrám sv. Emeráma v Nitre – od r. 1998, chrám sv. Kríža v Kežmarku – od r. 1998, chrám sv. Egídia v Bardejove – od r. 2000, chrám Narodenia Panny Márie v Rajeckej Lesnej – od r. 2002).

Prvá oficiálna púť v Ľutinej sa uskutočnila v r. 1855 po vydaní Apoštolského breve pápeža Pia IX i keď pútnici sa na Ľutinskej hôrke zhromažďovali už predtým. V roku 1854 tu bola postavená Kaplnka Usnutia Presvätej Blahorodičky (gréckokatolícky sviatok Usnutia Presvätej Bohorodičky je v rímskokatolíckom slávení sviatkom Nanebovzatia Panny Márie), tak ako to požadoval sv. Mikuláš, ktorý sa zjavil miestnej obyvateľke a daroval jej ikonu Bohorodičky, ktorá mala slúžiť ako predloha obrazu v jej chráme. V súčasnosti na tomto mieste stojí kríž. Podnetom pre jeho výstavbu a vôbec pre vznik farnosti v obci Ľutina bola zvláštna udalosť, ktorá sa odohrala v roku 1851. Nový kamenný chrám bol v Ľutine vysvätený v roku 1908. Stojí na mieste dnes už neexistujúceho dreveného chrámu, ktorý bol postavený v r. 1855 v lokalite bývalého požiarom zničeného dreveného filiálneho chrámu farnosti Hanigovce. V súčasnosti sa Bazilika Minor kapacitne zväčšuje.

Celý pútnický komplex pozostáva okrem zmieneného chrámu z dvoch kaplniek z roku 1878 – kaplnka Nanebovzatia Panny Márie, sv. Anny, sv. Kríža, a z kaplnka sv. Mikuláša (postavená v roku 1930) nad prameňom vody na mieste prvého zjavenia. Toto pútnické miesto zaznamenalo aj zázračné uzdravenia, ktoré sú zaznamenané v zápisnici uloženej vo vatikánskych archívoch.

Hlavná púť býva v Ľutine každoročne tretí augustový víkend (na sviatok Nanebovzatia Panny Márie). Zúčastňuje sa na nej 20 – 30 tisíc pútnikov všetkých vekových skupín. Väčšinou prichádzajú gréckokatolíci z celého Prešovského i Košického kraja, resp. Prešovskej diecézy (graf 1a, 2) a Košického exarchátu, ale početní sú aj veriaci oboch katolíckych vierovyznaní zo Spišskej diecézy, ba celého Slovenska (mapa 3). Na Ľutinskej hore býva každoročne 11. augusta pri príležitosti Uspenia (Zosnutia) Presvjatoj Bohorodičky pravoslávna púť.

Gréckokatolícky sviatok Usnutia Presvätej Bohorodičky je v rímskokatolíckom slávení sviatkom Nanebovzatia Panny Márie. Bohostánok tu má pravoslávna cirkev. Sprievodnými aktivitami tejto púte, podobne ako iných slovenských púti, sú sakrálna spevácke a hudobné podujatia, ale aj komerčné obchodovanie typickej infraštruktúry (graf 1b).

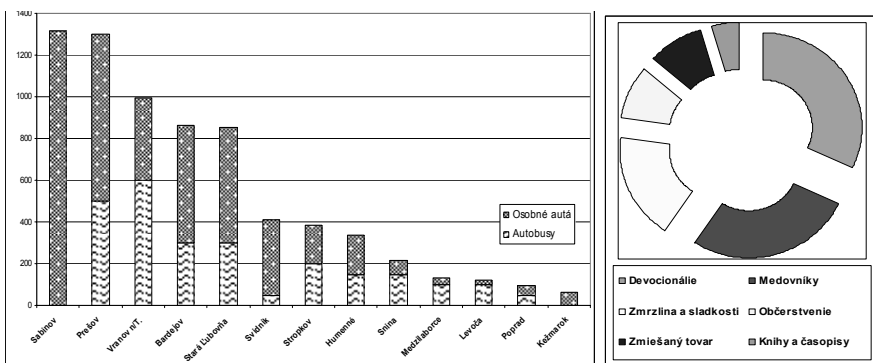
Prešov

Významným centrom náboženského turizmu na východnom Slovensku je mesto Prešov. Už v 18. storočí sa tu konali púte 3. mája a 14. septembra. Prešov je

sídlom dvoch dekanátov rímskokatolíckej Košickej diecézy a sídlom dvoch farností ako i samotnej gréckokatolíckej Prešovskej diecézy, ako aj sídlom jedného z troch pravoslávnych biskupstiev na Slovensku a Východného evanjelického dištriktu.

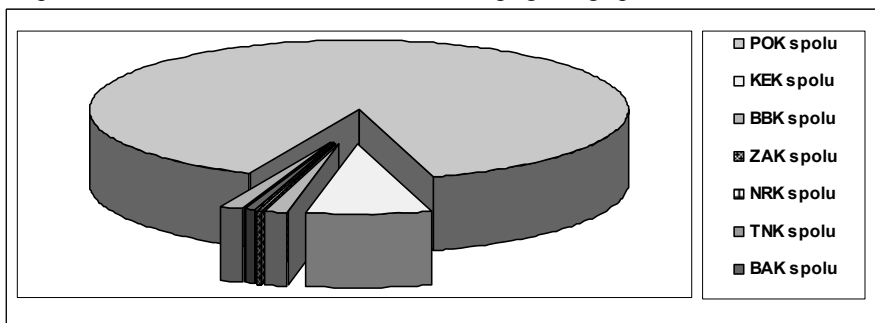
Graf č. 1 a, 1b: Štruktúra návštevnosti podľa spôsobu dopravy a podiel druhov sprievodného predaja v pútnickom mieste Ľutina (19.8.2007)

Graph 1a, 1b: Structure of attendance according to transport form and share of the accompanying types of sale in the Ľutina pilgrimage place

Graf č. 2: Štruktúra návštevnosti pútnického miesta Ľutina podľa krajov SR

Graph 2: Structure of attendance of the Ľutina pilgrimage place

Sakrálné umelecké a kultúrne hodnoty sa nachádzajú hlavne v neskorogotickom farskom chráme sv. Mikuláša z 15. storočia. Pre turistov sú zaujímavé i ďalšie chrámy, ako napr. gréckokatolícky, pôvodne gotický kostol sv.

Jozefa, kostol sv. Štefana na bývalom hradisku v Solivare, farský kostol Najsvätejšej Trojice v Solivare, bývalý banický chrám sv. Jána Krstiteľa v Solnej Bani, bývalý kláštor, teraz farský kostol Najsvätejšieho mena Ježiš a Mária v Nižnej Šebastovej, Kostol sv. Kríža na Kalvárii v Prešove i menšie periférne kostolíky Sv. Donáta na Cemjate či Sv. Františka Xaverského v Šalgovíku. V modernom architektonickom štýle sú riešené filiálne chrámy v mestských sídliskách – kostol Kráľovnej Pokoja a na Sídlsku III, Krista Kráľa či gréckokatolícka svätyňa Povýšenia sv. Kríža na sídlisku Sekčov ako aj farský chrám Blaženého Pavla Petra Gojdiča na Sídlsku III. Saleziánom slúži kaplnka sv. Dominika Savia.

Pútnici do Prešova putujú hlavne na sviatok sv. Jozefa (19. marca), ktorému je zasvätený františkánsky chrám a na sviatok Povýšenia Sv. Kríža (14. septembra). Najvýznamnejšie lokálne púte sú venované sv. Mikulášovi v hlavnom dekanátnom chráme. Významný sviatok je aj sviatok sv. Petra a Pavla, ktorý sa svätí v miestnej časti Surdok, na sviatok sv. Štefana pútnici smerujú do Solivaru, kde je najstarší funkčný chrám na území mesta Prešov.

Ostatné pútnické miesta v FMR Prešov

Pútnickým centrom v FMR Prešov je aj Veľký Šariš – od 18. storočia. Prebýva tu tradičná úcta k Panne Márii Karmelskej (Škapuliarskej) 16. -17. júla je deň narodenia i úmrtia biskupa Bl. P. P. Gojdiča a pri tej príležitosti sa koná „Úcta verným Cirkvi“ v jeho rodisku – Ruských Pekľanoch. Diecézny regionálny význam má tradičné pútnictvo v obci Obišovce, kde sa púte konajú na sviatok Ružencovej Panny Márie 7. októbra už od 16. storočia na vrchu Putnok. O tunajšom obraze jestvuje legenda, ktorá má viacero foriem a traduje sa medzi veriacimi z pokolenia na pokolenie. Spišské biskupstvo organizuje púť na sviatok sv. Anny v susednej obci Ovčie v Kluknave.

Lokálne gréckokatolícke pútnictvo v prešovskom regióne smeruje do Sabinova a na Oltárkameň na vrchole Lysá (1068 m n. m.) v obci Drienica. V Sabinove sa v 18. storočí púte konávali 15. augusta a v nedeľu po Božskom Srdci. Renesancia pútnictva bola zaznamenaná v obci Bertotovce, kde sa uctieva Sedembolestná Panna Mária (15.9.), či v Brezovici v prvú októbrovú nedeľu na sviatok Ružencovej Panny Márie.

Pri príležitosti „Veľkého jubilea 2000“ si niektoré obce na najbližšom vyhladkovom bode postavili monumentálne kríže a na ich miesto absolvujú púte. Príkladom takej iniciatívy je obec Rožkovany s okolitými obcami, kde sa púť realizuje na vrchu Marduňa (874 m n. m.). Podobný charakter majú mikroregionálne púte napr. na Kapušanský hrad apod.

Za predkresťanské pútnické miesto je historikmi a turistami považovaný Raslavlameň pri Abránovciach, ktorý vyvoláva reminiscencie na slovanských predkov.

3 Hmotné a nehmotné sakrálné kultúrno-historické pamiatky v FMR Prešov

Uctievanie božstiev, tak ako aj iných nadprirodzených síl sa prejavuje v ritualizovaných spôsoboch správania, v kulte, ktorý sa konal na osobitných miestach (Matlovič, 2001). Pre svoje kultové účely sa stavali stavby, ktoré sa vysvecovali. Osobité postavenie mali kresťanské stavby, najmä chrámy, kalvárie a rôzne drobné sakrálné stavby. Ich podoba sa v priebehu vývoja kresťanstva menila. Dnes popri religióznej funkcii sú významnými kultúrno-historickými pamiatkami s rôznymi archeologickými štýlmi sakrálnych stavieb daného obdobia. Patria k skvostom nášho kultúrneho dedičstva a preto ich treba chrániť, kultivovať ako i rekonštruovať a udržiavať.

Katedrály

Katedrály sú centrálné chrámy cirkevných diecéz. V FMR Prešov sú dva katedrálne chrámy – gréckokatolícky chrám sv. Jána Krstiteľa a pravoslávny chrám sv. Alexandra Nevského oba v Prešove. Rímskokatolíci majú svoju katedrálu v Košiciach, je ňou najhodnotnejší gotický chrám na Slovensku vôbec, ktorý je zasvätený sv. Alžbete Uhorskej. Prvá z prešovských katedrál, chrám sv. Jána Krstiteľa, je z hľadiska cestovného ruchu výnimočná vďaka trom skutočnostiam – dvom kaplnkám s ostatkami Blahoslavených biskupov P. P. Gojdiča a V. Hopka a jednej z dvoch existujúcich kópií Turínskeho plátna. Hoci Chrám sv. Jána Krstiteľa má pôvodne gotické základy, je jednou z najhodnotnejších barokových sakrálnych stavieb na Slovensku.

Z iniciatívy gréckokatolíckeho biskupstva navštívil Prešov v júli 1995 pri svojej druhej návšteve Slovenska pápež Ján Pavol II. Na tejto v dejinách Prešova najväčšia náboženskej udalosti a pútnickej motivácií sa zúčastnilo bezmála pol milióna pútnikov z celého Slovenska.

Drevené kostolíky

Súčasťou unikátneho súboru 27 východoslovenských drevených kostolíkov, ktoré sú zapísané vo Svetovom dedičstve UNESCO, je gréckokatolícky kostolík sv. Lukáša Evanjelistu v obci Brežany. Od najbližšieho svojho spolupútnika v Tročanoch (prípadne v Hervartove) je vzdialený cca 40 km. Kostolík z roku 1727 je súčasťou turistickej cesty východného Slovenska, zameranej na poznávanie drevených chrámov s bohatou ikonografiou. Nachádza sa na južnej strane vrchu Dubina (512 m n. m.) na okraji intravilánu obce. Vonkajším vzhľadom a vnútorným členením sa odlišuje od kostolíkov východného obradu. Z architektonického hľadiska ho možno začleniť medzi kostolíky gotizujúceho charakteru. Táto drevená zrubová stavba je tvorená smrekovým a jedľovým

drevom a pokrytá je sedlovou šindľovou strechou. Zo západu k lodi prilieha prestavaná veža s otvoreným priestorom podvežia. Interiér má uzavretú svätyňu a pozdĺžnu loď. Ikonostas chrámu je z roku 1733 a ikony zo 17. a 1. pol. 18. storočia. Chór s maľovanými výjavmi pašiového cyklu je umiestnený na západnej strane kostolíka. Na jeho parapete z vonku je namaľovaný výjav krížovej cesty.

Okrem jeho architektonickej a umelecko-historickej hodnoty, ktorá je motívom návštevnosti hlavne turistov (ročne cca 200 návštevníkov, z nich až 75 % zahraničných), kostolík je svedectvom transformácie religiozity tunajšieho obyvateľstva. V minulosti v obci prevažovali gréckokatolíci, vplyvom nepriazne režimu v 50. - 60. rokoch voči gréckokatolíkom a tiež ich dobrovoľnej „sobášnej konverzie“ na rímskokatolicizmus, v súčasnosti v obci prevládajú rímskokatolíci a v kostolíku sa pravidelne vykonávajú rímskokatolícke obrady.

Patrocíniá a odpusty

Je starodávnym zvykom, že kresťanské chrámy a kaplnky bývajú zasvätené Bohu alebo niektorému z takmer 5000 cirkvou vysvätených svätcov, čím sa dostávajú pod ochranu Božiu. Na území Slovenska sa vyskytuje a v minulosti vyskytovalo množstvo preskúmaných a potvrdených patrocínií, z ktorých takmer 200 má svoju historickú a súčasnú lokáciu aj na území skúmaného regiónu. Stálosť, prípadne nestálosť zasvätenia kostolov, kaplniek a iných cirkevných objektov a ustanovizní konkrétnemu svätcovi, svätcom alebo Božským osobám – patrocíniám, ktoré majú svoju geografickú podmienenosť. Indikujú spoločensko-ekonomické aj iné pomery konkrétnej doby a miesta vzniku patrocínia, ktoré pôsobia i dnes na religiózny rytmus domáceho obyvateľstva aj obyvateľstva kontaktných regiónov.

Rozoznávame tri základné druhy patrocínií: soteriologické (napr. Povýšenie kríža Krista Kráľa, Ducha Svätého, Najsvätejšej Trojice, Obetovania Pána,...), mariologické (napr. Nanebovzatia Panny Márie, Sedembolestnej Panny Márie,...) a hagiologické (napr. sv. Michala Archanjela, sv. Cyrila a Metoda, sv. Ondreja apoštola, Obrátenia sv. Pavla). V deň sviatku patróna kostola alebo kaplnky sa koná odpustová slávnosť, kedy na príhovor patróna sa môžu vyprosovať Božie milosti.

Výraznému oživeniu náboženského života na Slovensku došlo po roku 1989, nevynímajúc ani FMR Prešov. Dokazuje to pestré spektrum aktivít všetkých cirkví, ale najpresvedčivejším dôkazom je významná aktivita obcí v rekonštrukcii bohostánkov, čím sa zväčšuje ich kapacita pre bohoslužby. V mnohých obciach, ktorým chrámy chýbali a ich obyvatelia museli navštevovať bohoslužby v okolí, dochádza ku konsekrácii nových kostolov. Celkove bolo po r. 1989 postavených 19 rímskokatolíckych kostolov, 4 gréckokatolícke kostoly a 1 pravoslávny chrám. Pribudla pritom desiatka nových patrocínií.

V FMR Prešov v rámci rímskokatolíckych svätýň prevládajú patrocíniá hagiologické (tab. 2), ktorých je 110, až 79% z nich tvoria patrocíniá mužských svätých s dvoma dominantnými - sv. Martinom z Tours (8 obcí) a Sv. Michalom Archanjelom (6 obcí). Časté je aj zasvätenie chrámov sv. Mikulášovi, patrónovi obchodníkov (4 obce) a sv. Ondrejovi apoštolovi (4 obce) – mapa 1,2.

Ženských patrocínií je len 10, najpočetnejšie je zasvätenie kostolov sv. Kataríny Alexandrijskej (4 obce) a sv. Anne (3 obce), prípadne sv. Alžbete Uhorskej (2 svätyne). K tomuto typu patrí i najviac zaniknutých patrocínií (20 svätýň). Aj gréckokatolíci majú v skúmanom regióne najobľúbenejšieho svätca sv. Michala Archanjela, ktorému vysvätili 4 kostoly. Obľúbení sú aj svätci - sv. Kozma a Damián (2 kostoly).

Tab. č. 2: Frekvencia katolíckych patrocínií v FMR Prešov

Table 2: Frequency of the Catholic patrocines in the functional urban region of Prešov

Patrocínium	Rímskokatolícke	
	Kostoly	Kaplnky
Mariologické	21	14
Soteriologické	13	10
Hagiologické	66	31
SPOLU	100	55
Patrocínium	Gréckokatolícke	
	Kostoly	Kaplnky
Mariologické	12	1
Soteriologické	2	1
Hagiologické	11	2
SPOLU	25	4
Patrocínium	Rímskokatolícke a gréckokatolícke	
	Spoluv %	Zaniknuté
Mariologické	26,1	1
Soteriologické	14,1	1
Hagiologické	59,8	20
SPOLU	100,0	22

Zdroj: Hišem C., Zubko P, (1998), Hudák, J. (1984), spracovala a upravila Kandráčová, V.

Každý štvrtý rímskokatolícky chrám alebo kaplnka v FMR Prešov je patrocíniom mariologickým – zasväteným Panne Márii. V početnosti prevládajú jej zasvätenia k Narodeniu (8 svätýň), Nepoškvrnenému počatiu (4), Nanebovzatiu (4) a Menu (4). Sedembolestná Panna Mária - Patrónka Slovenska sa teší úcte formou

odpustov v 4 obciach (Bretejovce, Zlatá Baňa, Záhradné, Proč). Zasvätené sú jej aj kaplnky v obciach Bertotovce, Hermanovce, Ražňany. V regióne sa uctieva aj sviatok Navštívenia Panny Márie, Očistenia Panny Márie, Panny Márie Kráľovnej Pokoja, Panny Márie Snežnej i Lurdskej i Zasnúbenia Panny Márie. Pre gréckokatolíkov v regióne v súvislosti s Pannou Máriou je typické patrocínium Ochrany Presvätej Bohorodičky, ktorej je zasvätených 5 chrámov a k jej Narodenie je vysvätených tiež 5 kostolov (Kandráčová, 1996).

Najmenej často sú zastúpené patrocínia soteriologické. Patria k nim rímskokatolícke patrocínia Premenenie Pána (2), a Trpiaci Kristus (1) Nanebavzatie Pána(1), Najsvätejšie meno Ježiš a Mária (1), Božské srdce Ježišovo (1). Časté sú najmä patrocínia kostolov a kaplniek zasvätené Sv. Krížu a Povýšeniu Kríža, ktorých je 7 ako i Najsvätejšej Trojice (9). U gréckokatolíkov sa vyskytujú v 4 podobách – Premenenie Pána (1), Sv. kríž a Povýšenie sv. Kríža (4), Svätá Trojica (1), Nanebovzatie pána (2).

Kalvárie

Slovensko je jednou z európskych krajín s najväčším počtom kalvárií. Kalvária (Golgota) je sakrálny objekt vybudovaný za účelom pripomenutia si pašii a Kristovej mučeníckej smrti. Pozostáva z kostolíkov a kaplniek situovaných vo voľnej prírode (Matlovič, 2001). Sú sústredené hlavne na západnom Slovensku, špeciálne v trnavskom regióne. Na východnom Slovensku je len 7 kalvárií, z nich v Prešovskom kraji 5. Jedinou kalváriou v FMR Prešov je Kalvária v Prešove budovaná postupne od roku 1721 do 1893. Patrí medzi 3 - 4 najhodnotnejšie slovenské kalvárie spolu s banskoštiavnickou, košickou a bratislavskou.

Kalvária je tvorená barokovým komplexom, ktorý sa stal z jednou z dominant mesta. Vznik Kalvárie, podobne ako v iných mestách, bol úzko spätý s rekatolizáciou. Iniciatíva na jej založenie vyšla z radov Spolku umierajúceho Krista, ktorý založili jezuitskí kňazi začiatkom 18. storočia. Celý komplex kalvárie tvorí kostolík sv. Kríža, štrnásť kaplniek krížovej cesty s kaplnkou Svätých, zo schodov, katakomby a cintorín. Kaplnky krížovej cesty sú charakteristické podobným tvarom so štítovým priečelím, zdobeným ornamentmi a erbom donátora a polkruhovo zaklenutým vstupným portálom s bohato zdobenou mrežou. Špecifická medzi nimi je kaplnka Svätých schodov. Bola postavená podľa vzoru kaplnky Santa Scala pri Lateránskom kostole v Ríme v r. 1765. Kaplnku dal postaviť z vďačnosti mestu za poskytnutie azylu litovský knieža Radziwil. V priečeli kaplnky, nad vchodom je umiestnený knížaťou erb s darovacím nápisom. Interiér Kaplnky vyplňa 28 schodov s miestom pre relikvie svätých, oltár s kamennou plastikou Piety a nástenné maľby od O. Trtinuza z 2. polovice 18. storočia. Múr katakomb pod kostolom so vstupným portálom vytvára ilúziu hradbového múru pri pohľade z mesta. Katakomby boli vybudované ako hrobka pre kňazov v roku 1836.

Ruiny kláštorov, svätýň a lokality pustovní v FMR Prešov

Okrem kláštorov, ktoré boli po takmer polstoročí revitalizované a naplno praktizujú duchovné poslanstvo regulí, v danom regióne sa vyskytujú lokality kláštorných objektov v schátralom stave, či úplne zaniknuté. Mnohé z nich práve revitalizáciu (napr. formou pamätníkov alebo menších muzeálnych objektov) by sa mohli stať a regionálnou pamäťou tohto územia. Ako také by určite zatriaktívni doposiaľ málo zviditeľnené obce, kde sa nachádzajú resp. nachádzali. Takýmto príkladom môže byť napr. rekonštrukcia kláštorného objektu pod Šarišským hradom alebo rekonštrukcia schátraleho kostolíka sv. Michala v obci Šindliar. Určite by boli vítané podobné aktivity aj v obci Hrabkov, kde bol v 14. stor. významný benediktínsky kláštor - opátstvo, neskôr kláštor augustiniánov alebo v obci Brezovička, kde sú ešte výrazné nezakonzervované zvyšky archeologicky preskúmaného kláštora. Na rozhraní tejto obce a susednej obce Nižný Slavkov v lokalite Kosčilek sa nachádza významný archeologický objav 60. rokov románsky kostolík, ktorého opätovné odhalenie a konzervácia by mohli tiež podporiť poznávací religiózny turizmus v hornotoryskom subregióne prešovského regiónu, kde podobné atraktivity sú znásobené aj prírodnou krajinou tohto málo poznaného kúta Slovenska. Na území FMR Prešov je množstvo lokalít, ktoré by si zaslúžili renesanciu pre dokázané svedectvo bohatej kresťanskej i predkresťanskej dávnej i nedávnej minulosti. Je len na manažmente obce, aby ich priblížili verejnosti a poznávaciemu religióznemu turizmu aspoň v podobe modelových rekonštrukcií či iných foriem ich prezentácie v krajine. Príkladom môžu slúžiť aktivity obce Veľký Šariš, kde sa zhodnocujú bohatstvá nielen svetskej (napr. hrad), ale aj religióznej minulosti. Takáto iniciatíva môže byť aktuálna aj v obciach ako napr. Kamenica, Tulčík, Hrabkov, Križovany, Terňa, Mirkovce, Chmeľov, Hubošovce – Jur, atď., kde sú z minulosti zaznamenané rôzne svedectvá duchovného života našich predkov.

Záver

Religiózny turizmus plní nezastupiteľnú funkciu, obohacuje najmä duchovno človeka ale čoraz významnejšie plní aj funkciu poznávania kultúrneho bohatstva, ktoré na území Slovenska je nemalé a jedinečné. Je dielom našich predkov a našou úlohou je udržať ho a zveľaďovať pre nasledujúce generácie. Práve forma religiózneho turizmu a pútnictva je vďačným prostriedkom pre tieto snahy, vyžaduje však pripravenosť a manažérske schopnosti. Religiózny turizmus je nielen všeobecne obľúbená forma cestovného ruchu, ale podporuje rozvoj ďalších nadväzujúcich aktivít, z ktorých jednou môže byť napr. lektorská činnosť obohacujúca poznanie pútnikov a účastníkov religiózneho turizmu nielen o poznatky duchovné a kultúrno-historické ale aj geografické. Pútnicka aktivita vyvoláva nielen renesanciu bohatstva kresťanskej i predkresťanskej dávnej

i nedávnej minulosti ale aj budovanie a rozvoj infraštruktúry (napr. stravovacie, ubytovacie a ďalšie zariadenia), ktorá prináša vytváranie nových pracovných príležitostí pre obyvateľstvo príslušných obcí.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0175/09 "Rozvoj mikroregionálnych rurálnych štruktúr Slovenska s podporou lokálnej a regionálnej samosprávy".

Literatúra

Ambrósio, V. 2007. Sacred Pilgrimage and Tourismand Pilgrimage Management. In: R. Raj, N. D. Morpeth (eds.): Religious Tourismand Pilgrimage Management. 1.vyd. CABI: Wallingford, 2007, s.78-88. ISBN 978-1-84593-225-1X.

Čuka, P., Bubelíny, P., Gregorová, B. 2009. Turystyka religijna w górskich obszarach Slowacji Środkowej na przykładzie ośrodka Staré Hory. In: Turystyka religijna na obszarach górskich, Nowy Targ, 2009, s. 99-108. ISBN 978-83-60621-10-3.

Collins-Kreiner, N. 2010. Geographers and Pilgrimages: Changing Concepts in Pilgimage Tourism. In Tijdschriftvoor Economische en Sociale Geografie. Vol 101, No. 4, 2010, s. 437-448. doi: 10.1111/j.1467-9663.2009.00561.x

Dubcová A., Krogmann, A. 2009. Marianske pútnické miesta v Nitrianskom kraji. In: Turystyka religijna na obszarach górskich, Nowy Targ, 2009, s. 109-119. ISBN 978-83-60621-10-3.

Fekete, S. 1947. Vznik, rozloženie a význam slovenských pútnických miest (Príspevok ku kultúrnej geografii Slovenska). In: Melicherík, A. ed.: Národopisný zborník roč. VIII., č.3, Matica slovenská, Turčiansky Sv. Martin.

Hišem, C., Zubko, P. 1998. Schematizmus Košickej arcidiecézy. Rímskokatolícky arcibiskupský úrad v Košiciach.

Hudák, J. 1984. Patrocínia na Slovensku. AVÚ Bratislava.

Hospodár, M. 2009. Najväčšie mariánske pútnické miesta v Grécko-katolickej cirkvi cirkvi na Slovensku. In: Turystyka religijna na obszarach górskich, Nowy Targ, 2009, s. 215-225. ISBN 978-83-60621-10-3.

Jackowski, A. 1996. Przestrzeń i sacrum. 2. vyd. Kraków: Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1996, 326 s. ISBN 83-904441-7-8.

Jackowski, A., Soljan I. 2008. Major Research Issues in Religious Tourism. In Turyzm, roč.18, 2008, č. 1, 39-50. ISSN 0867-5856.

Jędrzejczyk, D. 2001. Wprowadzenie do geografii humanisticznej. WGiSR UW Warszawa.

Kandračová, V. 1996. Formovanie územnej organizácie greckokatolíkov na Slovensku. In: Zborník z vedeckej konferencie "Postavenie regionálnej geografie Slovenskej republiky a Českej republiky v kontexte nových podmienok rozvoja". Geografické informácie č. 4. KG FPV VŠP v Nitre, 1996, s. 75-80.

- Krogmann, A. 2009.** Nitra - centrum mariánskeho pútnického turizmu. In: Geografické štúdie, roč. 13, 2009, č. 1, s. 40-45. ISSN 1335-9445.
- Krogmann, A. 2007a.** Religiózný cestovný ruch v Nitrianskom kraji. 1 .vyd. Prešov: vyd. M. Vaška, 2007. 101 s. ISBN 978-80-8094-186-4
- Krogmann, A. 2007b.** Religiózný cestovný ruch v Nitre a jeho špecifiká. In Geographia Cassoviensis, roč. 1, 2007, č.1, s. 103-106. ISSN 1337-6748.
- Liszewski, S., 2000.** Pilgrimages or Religious Tourism? In: Peregrinus Cracoviensis 10. Bilška - Wodecka E., Soljan I. red. Kraków: Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000, 47-51. ISSN 1425-1922
- Matlovič, R. 2001a.** Geografia religii. FHPV PU Prešov. 375 s. ISBN 80-8068-062-0
- Matlovič, R. 2001b.** Pútnické miesta ako perspektívne lokality cestovného ruchu na Slovensku. Zborník z vedeckej konferencie. Banská Bystrica: UMB, Banská Bystrica. 2001 s. 92-95. ISBN 80-8055-507-9
- Ostrowski, M., 2000.** In: Pilgrimages or Religious Tourism. Peregrinus Cracoviensis 10. Bilška-Wodecka E., Soljan I. red. Kraków: Instytut Geografii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000, 53-61. ISSN 1425-1922

LOCATION CONDITIONS OF THE RELIGIOUS TOURISM IN THE FUNCTIONAL URBAN REGION OF PREŠOV

Summary

Eastern Slovakia belongs to the regions where on one side the religiosity maintains its highest rate and on the other side educational level raises by its highest rate. It gives preconditions for different viewing angle on tourism and different viewing angle on own micro or meso-region and culturally similar or different regions and their religious expressions and habits. Religious tourism exists mainly on the basis of its organization by the Roman Catholic, the Greek Catholic and less the Orthodox Church. Currently, it is being more and more over-regaled and its recognition function is being forced. Attractions which produce or incite religious tourism are mainly sacral monuments, values or events that are the subject of worship and spiritual motivation especially for believers of this religiously mixed territory.

Localization presuppositions of religious tourism are those attractions that attract people interested (tourists-pilgrims-hikers) and which satisfy their religious, spiritual-relaxation needs. We can find broad spectrum of sacral and religious values, especially within the Prešov region, which evoke this specific type of religious activity with different radius of functioning (Tab. 1). The biggest regional radius and visit rate among attractions of sacral-religious character have mainly Marian pilgrimage sites such as Ľutina, Veľký Šariš, Sabinov and Obišovce (Map 1, 2, 3). Other pilgrimage-hagiologic sites are connected with the cult of saints e.g.

St. Anne (Ovčie – Kluknava), St. Cross or St. Joseph (Prešov), the youngest worshipping belongs to Blessed Bishop P. P. Gajdič and Blessed Bishops Hopko in the Cathedral of St. John the Baptist in Prešov and Ruské Pekľany. Soteriologic sites are Patrociniums of All Saints, the Holy Trinity, etc. Some of them such as the pilgrimage centre of Ľutina have ecumenistic character while pilgrimages of three churches meet there – the Roman Catholic, the Greek Catholic and the Orthodox Church.

The territory of the Prešov region has very good presuppositions for recognition religious tourism. The Christians built buildings for cult purposes which were consecrated. Cathedrals, calvaries, chapels and different minor sacral buildings had specific status. Their shape changed throughout the development of the Christianity. Nowadays, along with religious function they are also significant cultural-historical monuments with different archeological styles of the given period. Among them significant status have cathedrals which are central cathedrals of sacral dioceses. There are two cathedrals in Prešov – the Greek Catholic Cathedral of St. John the Baptist and the Orthodox Cathedral of St. Alexander Nevsky. The Roman Catholics have their cathedral in Košice – it is the most valuable Gothic cathedral in Slovakia which is consecrated to St. Elisabeth of Hungary. The first mentioned cathedral is, from the viewpoint of religious tourism, unique because of three facts – two chapels with remnants of Blessed Bishops P. P. Gajdič and V. Hopko and one of the existing copies of the Turin Shroud. The Cathedral of St. John the Baptist is one of the most valuable Baroque sacral buildings in Slovakia although it has originally Gothic foundations. Another unique example of the studied territory is the wooden Greek Catholic Church of St. Luke in Brežany – one of the twenty-seven wooden Greek Catholic Churches in Slovakia which is registered in UNESCO World Heritage.

Religious tourism in the Prešov region fulfills unsubstitutable function and enriches not only spiritually. Currently, the efforts are stronger in order to enrich the recognition of cultural heritage which is unique there. It is the work of ancestors and the role of self-administration is to preserve and enhance it for future generations. The form of religious tourism and pilgrimage are the right means for these efforts which, however, require more preparedness and certain managerial abilities. Religious tourism is generally popular form of tourism which may initiate the development of referring activities that can be e.g. lecturing activities enriching the visitors of the religious tourism about the geographical, cultural-historical and also spiritual knowledge. The pilgrimage activity can start the renaissance of the Christian and Pre-Christian fortune of the recent and ancient past proved by the archeologists and historians e.g. by model reconstructions or other forms of their presentation in land, but also development and building of infrastructure (e.g. catering, accommodation, and other facilities) which offer working opportunities for the residents of the given territories.

RNDr. Viktória Kandračová, PhD.

Ústav geografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity P. J. Šafárika , Jesenná 5,
05100 Košice,

E-mail: vikkan@centrum.sk

doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc.

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF

Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

E-mail: adubcova@ukf.sk

SÍDELNÁ IDENTITA V KONTEXTE TRVALO UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA

Gabriela Repaská, Zuzana Bagalová

Abstract

The contribution analyses the residential identity and its basic concepts – residence and identity. It characterizes the theoretical resort of the residential identity and the relationship of the man to municipal territory. The relationship to municipal territory can be positive and negative. Negative or positive relationship to settlements determined the identity of person. The emigration of population from the municipal territory disrupts the identity of population with the territory, where the population lives.

Keywords: residential identity, suburbanization, sustainable development

Úvod

Problematika sídelnej identity je výsledkom individuálnych, či skupinových identifikácií človeka a viaže sa na priestor, v ktorom človek realizuje svoj život, vytvára sociálne vzťahy a vstupuje do rôznych procesov, v ktorých sa formuje vzťah k tomuto priestoru (Strussová, 2005).

Trvalo udržateľný rozvoj obcí smeruje k trvalému zvýšeniu kvality štandardu bývania a zlepšeniu životného prostredia zachovaním špecifik tohto prostredia. Koniec 20. storočia charakterizovala obnova prirodzených vzťahov v osídlenom prostredí. Začal sa proces autonómie obcí a ich sídelnej identity. Práve pozitívny vzťah obyvateľov k sídlu je indikátorom jeho rozvoja, pretože je dôležitým znakom zabezpečenia trvalo udržateľného rozvoja. Kľúčovým riešením je vhodný prístup k človeku, ale i vhodné hospodárenie s prírodným, kultúrnym, či ekonomickým potenciálom daného územia. Práve vo vidieckom prostredí priniesol dynamický charakter politických, ekonomických, sociálnych zmien javy, ktoré sú vnímané ako negatívne (úpadok poľnohospodárstva, strata tradičného vidieka). Na druhej strane sa však objavujú možné signály oživenia vidieka sťahovaním obyvateľstva z hlučného a prašného mestského prostredia.

Súčasný charakter vidieckych obcí poukazuje na zašlú a stratenú podstatu pôvodného vidieka. Stratila sa pôvodná architektúra, pôvodné zvyky, pôvodná kultúra vidieckych obcí, vytratili sa väzby človeka na sídlo a vytratil sa „genius loci“ vidieka.

Teoretické aspekty sídelnej identity

Každé sídlo, ktoré je človekom obývané alebo nejakým iným spôsobom ovplyvňované, je vo svojom vývoji determinované celým radom prírodných a sociálno-ekonomických predpokladov (Vencálek, 1998a).

Významné miesto tu zohráva výchova k vlastenectvu a k vlasteneckému cíteniu, ale nie v zmysle šovinizmu či nacionalizmu. Vlastenectvo neznamená územnú ohraničenosť, odmietanie nových vplyvov zvonka či zvnútra alebo zakonzervovanosť sociálno-ekonomických a kultúrnych súvislostí (Vencálek, 1998b).

Vzťah človeka k územiu sa utvára počas obdobia dlhšieho sídlenia na určitom území. V priebehu tohto procesu sa vytvára vzťah ľudí k tomuto územiu a vznikajú vzťahy a väzby navzájom medzi nimi. Charakter týchto väzieb a vzťahov podmieňuje sociálno – priestorovú identifikáciu ľudí k svojmu bydlisku, najbližšiemu okoliu, sídlu, regiónu, či štátu.

V rámci tohto chápania možno rozdeliť územnú identitu na národnú (štátnu) identitu, regionálnu identitu a lokálnu, teda sídelnú identitu.

Roubal (2003 in Czaková, 2009) definuje aj nadnárodnú identitu, ktorá je vyššou dimenziou územnej identity.

Každý z týchto územných celkov môže vystupovať aj ako samostatný subjekt a odlišuje sa aj svojimi identifikačnými väzbami, percepčným obsahom a ďalšími rozlišovacími znakmi. Znamená to, že tieto formy sociálno – priestorovej identity môžeme charakterizovať na základe istých dominantných znakov. Vo všeobecnosti platí, že „identita väčšiny územných celkov je prepojená obvykle s identitou vyšších územných, kultúrnych či spoločenských celkov. V mnohých prípadoch však vykazuje relatívnu samostatnosť, jej znaky sú veľmi výrazné a umožňujú jej existenciu bez poznania kontextu, z ktorého táto identita vychádza. Inokedy je nutné pre pochopenie tejto identity poznať rámec, z ktorého vychádza“ (Jaššo, 2001 in Strussová, 2005).

Najnižšou dimenziou územnej identity je **lokálna (sídelná) identita**, ktorá predstavuje väzbu človeka k miestu, v ktorom žije.

Šťastný (2005) definuje sídelnú identitu ako kolektívnu sebaidentifikáciu, ktorá je pre lokálne spoločenstvo mobilizujúcim a zjednocujúcim činiteľom. Lokálna identifikácia k okoliu vychádza z viacerých faktorov. Predovšetkým sú to vlastné postoje, sociálno-kultúrne väzby, medziľudské vzťahy, spokojnosť so životom v sídle.

Na problematiku sídelnej identity poukázala aj Feldmanová (1990 in Naništová 1998). Podľa autorky sa tento typ identity opisuje cez generalizované skúsenosti pri vytváraní psychologických vzťahov s konkrétnymi rámcami bývania. Myšlienky, prežívania, preferencie, hodnoty, ciele a spôsoby správania a zručnosti, ktoré definujú identitu osoby k typu bývania, tak umožňujú transfer symbolických a afektívnych vzťahov a tým aj udržiavanie určitých vlastností

domova, ktorú potvrdzujú osobnú identitu jedinca.

Strussová (2005) vysvetľuje sídelnú identitu ako pozitívne vyjadrenie vzťahu človeka k sídlu. Ide práve o to, na akých hodnotách sa sídelná identita formuje. Je zrejmé, že človek, ktorý sa identifikuje so svojim bydliskom, realizuje v ňom svoj život, sa viac zaujíma o dianie v sídle, pociťuje väčšiu mieru zodpovednosti za jeho rozvoj, upevňuje a rozširuje aj jeho samosprávne aktivity. Sídelná identita odráža vzťah človeka, spoločenských skupín, či sídelného spoločenstva k svojmu sídlu, sídelnému priestoru a spoločenstvu sídla, ale obsahuje i prvky symbolickej kultúry, ktoré sú viazané na zážitky, spomienky, hodnoty, postoje, pocity a skúsenosti jednotlivca.

Veď kultúra a civilizácia predstavujú umelé prostredie ľudskej existencie, ktorého vyvážený harmonický vývoj vo vzťahu k svojmu sídlu je podmienkou pri zdokonaľovaní podmienok ľudskej existencie ako objektu bezprostredne pôsobiaceho na ľudský subjekt. Rozvoj kultúry teda nie je možný bez pozitívneho vzťahu človeka k sídlu, v ktorom žije (Hammerová – Moravčíková, 1991).

Sándor (2002) spája sídelnú identitu s minulosťou, s históriou, kultúrou, tradíciami a skúsenosťami staršej generácie v jednotlivých obciach.

Vzťah človeka k určitému miestu je dôležitým kritériom pri zisťovaní pozitívnej alebo negatívnej totožnosti k územiu, v ktorom človek žije. Čím má miesto viac subjektívnych významov pre ľudí, tým je jeho „genius loci“ „bohatší“ a miesto tak získava na atraktivite. Práve preto má pri súčasných lokalizačno - globalizačných snahách a procesoch nesmierny zmysel (Ivanička, 1997). Predpokladom sídelnej identity je percepcia, to znamená, že je potrebné ju poznať, pochopiť ju, uvedomiť si ju a zaujať k nej postoj. Ide teda o to, že identita je viazaná na svojho percipienta, na jeho sociálne skúsenosti, podmienky života a predstavy o budúcnosti. V tomto zmysle možno povedať, že podstatou sídelnej identity je spojenie minulosti s prítomnosťou pre budúcnosť. Identita so sídlom nezaniká okamihom nášho odchodu, ani prerušením akéhokoľvek spojenia so sídlom, ale vytvára si svoje vnútorné väzby k sídlu vo forme spomienok, pocitov, emócií (Strussová, 2005).

Sídelná identita a trvalo udržateľný rozvoj

Hľadanie harmónie medzi človekom a prostredím, v ktorom človek vykonáva každodenné aktivity a realizuje svoj život je jeden z podmienok pre trvalo udržateľný rozvoj. Trvalo udržateľný rozvoj je spôsob života, ktorý hľadá rovnováhu medzi slobodou a právami jednotlivca a jeho zodpovednosti voči prostrediu.

Kladný vzťah obyvateľstva k obci napomáha k progresívnemu riešeniu sídelných problémov a vedie k rozvoju sídla, čím dopomáha uspokojovať všetky potreby obyvateľstva z aspektu trvalej udržateľnosti. Vzhľadom k tomu, že sídlo je základná jednotka pre posudzovanie TUR (odvodene aj pre posudzovanie TUR

komunity), je racionálne hospodárenie s prírodnými, kultúrnymi a ekonomickými zdrojmi a ľudským potenciálom na miestnej úrovni kľúčom k zabezpečeniu TUR (AGENDA 21, 2001).

Podľa Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja prijatej vládou SR v roku 2001 sa pojmy *trvalá udržateľnosť* (*sustainability*) a *trvalo udržateľný rozvoj* (*sustainable development*) začali používať začiatkom 70-tych rokov najmä v súvislosti s poznaním, že nekontrolovateľný rast akýkoľvek (populácie, výroby, spotreby, znečistenia a pod.) je neudržateľný v prostredí obmedzených zdrojov. Podľa tohto záväzného koncepcného a komplexného dokumentu rozvoja spoločnosti trvalo udržateľný rozvoj v Slovenskej republike právne vymedzuje § 6 zákona č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí. Podľa neho ide o taký rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám zachováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody a zachováva prirodzené funkcie ekosystémov.

Na základe výsledkov projektu "Národná stratégia trvalo udržateľného rozvoja Slovenskej republiky" je možné trvalo udržateľný rozvoj charakterizovať ako cielený, dlhodobý (priebežný), komplexný a synergický proces ovplyvňujúci všetky oblasti života (duchovná, sociálna, ekonomická, environmentálna a inštitucionálna), odohrávajúc sa na viacerých úrovniach (lokálna, regionálna, národná, globálna) a smerujúci prostredníctvom uplatňovania praktických nástrojov a inštitúcií k takému modelu fungovania príslušného spoločenstva (miestnej a regionálnej komunity, krajiny, medzinárodného spoločenstva), ktorý kvalitne uspokojuje materiálne, duchovné a sociálne potreby a záujmy ľudí, pričom rešpektuje hodnoty prírody a neprekračuje únosnú kapacitu krajiny a jej zdrojov (Akčný plán TUR SR na roky 2005 – 2010, <http://www.tur.vlada.gov.sk>, 2009).

Zo širokej škály definícií trvalo udržateľného rozvoja ako najakceptovanejšie možno považovať definície pochádzajúce zo správy Naša spoločná budúcnosť, ktorú spracovala Svetová komisia pre životné prostredie a rozvoj pod vedením Bruntlandovej v roku 1987 (Petrovič a i. 2009):

- trvalo udržateľným rozvojom sa označuje rozvoj uspokojujúci potreby súčasných generácií bez ohrozenia schopnosti uspokojovania potrieb budúcich generácií,
- trvalo udržateľný rozvoj predstavuje proces zmeny vedúci k harmonizácii využívania prírodných zdrojov, smerovania investícií, orientácie technologického rozvoja a inštitucionálnych zmien a k zvyšovaniu potenciálu uspokojovania ľudských potrieb súčasných i budúcich generácií.

Trvalo udržateľný rozvoj (TUR), je spôsob života, ktorý hľadá rovnováhu medzi slobodou a právami jednotlivca a jeho zodpovednosti voči prostrediu. Z tohto pohľadu je potrebné prijať zásadu, že sloboda každého jednotlivca končí

nielen tam, kde začína sloboda druhého, ale tiež tam, kde dochádza k ničeniu prírody a miesta, v ktorom žije (Vavroušek, 1994).

Podľa Agendy 21 (2001) je sídelná identita ovplyvnená práve sťahovaním obyvateľstva na vidiek, čo vedie k opätovnému oživeniu vidieka najmä novým obyvateľstvom – k procesom *suburbanizácie*. Tento proces však môže viesť k zníženiu sídelnej identity domáceho obyvateľstva narušením prirodzenej sociálnej štruktúry spoločnosti, tradičných foriem osídlenia, architektonickej objektovej skladby, znížovanie kvality životného prostredia a pod. Zníženie sociálneho, kultúrneho a environmentálneho vedomia môže viesť k postupnej vnútornej izolácii a pasivite obyvateľov, čo sa premieta aj do ich nevhodného správania sa v krajine.

Za neformálny nástroj plánovania oživenia vidieka sa považuje Program obnovy dediny, ktorý predstavuje otvorený, dynamický, vývojový proces, v rámci ktorého samospráva a občania vidieckych obcí, prípadne skupiny obcí - mikroregiónu, za pomoci štátu a odborníkov plánujú, projektujú a realizujú také aktivity, ktoré spejú k zlepšeniu a skrášleniu životného prostredia, s cieľom trvalého zvýšenia štandardu života v obci so zachovaním jeho špecifik (<http://www.sazp.sk>, 2007). Zdôrazňuje svojráznosť a osobitosť vidieka, zachraňuje pôvodnosť a identitu nielen prostredia, ale i človeka (Rýchla, 2001). Dôležitá je iniciatíva a ochota pristúpiť k rozvoju obce v spoločnom záujme a nie izolovane.

Podľa Heinischovej (2001) platné splniteľné kritériá vychádzajúce z Programu obnovy dediny, ktoré upevňujú sídelnú identitu v kontexte TUR sú:

- reprezentovanie záujmov obyvateľov obce,
- posilnenia uvedomenia si úlohy samosprávy v obci,
- podporovanie vzájomnej komunikácie v dedine,
- posilnenie občianskeho povedomia a pocitu zodpovednosti ku kvalite prostredia v obci,
- uprednostňovanie vlastných zdrojov, nápadov, myšlienok a schopnosti realizovania ich vlastnými silami,
- rešpektovanie miestnych špecifik (prírodných, kultúrnych, historických) a regionálnych zvláštností.

Tento proces bude mať pozitívne výsledky, keď:

- si obyvatelia uvedomia, že sú zodpovední za prostredie, v ktorom žijú,
- si obyvatelia začnú vážiť dedičstvo svojich predkov zachované v kultúrnych, prírodných a historických hodnotách,
- si samospráva uvedomí svoju zodpovednosť za spravovanie svojho územia, ktorú jej dali občania pri voľbách,
- sa obyvatelia zamyslia nad tým, čo zanechajú pre budúce generácie,

- si obyvatelia uvedomia hrdosť na svoj pôvod a identitu spätú s rodným krajom.

Koncepcia TUR je veľmi široká a komplexná. Preto je prirodzené, že na hodnotenie pokroku, resp. smerovania k naplňaniu jej cieľov je vhodné využívať aj štatistické nástroje (Mederly, 2001a).

Vyhodnotenie dodržiavania princípov a kritérií TUR sa teda realizuje prostredníctvom týchto štatistických nástrojov, t. j. indikátorov TUR - spravidla merateľných parametrov dávajúcich kvalifikovanú informáciu o tom, či stav a vývoj sledovaného fenoménu zodpovedajú princípom TUR alebo im nezodpovedá (Mederly, 2001b). Indikátory môžu poskytovať včasné varovanie na možné ekonomické, sociálne a environmentálne ohrozenia. Predstavujú tiež dôležité nástroje na prenos predstáv, myšlienok a hodnôt (Komisia pre udržateľný rozvoj OSN, 2001 in Petrovič a i. 2009).

Podľa Agendy 21 (2001) komisia pre trvalo udržateľný rozvoj (Comission on Sustainable Development - CSD) v roku 1996 schválila na svojom zasadnutí pracovný program pre ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja. Tento pracovný program obsahuje 132 indikátorov, ktoré sú zoradené do štyroch aspektov: sociálny, ekonomický, environmentálny a inštitucionálny aspekt.

Z hľadiska sídelnej identity je významný najmä sociálny aspekt TUR, kde jedným z ukazovateľov je migrácia obyvateľstva, ktorá je často ekonomicky motivovaná. Vzťah sídelnej identity a migrácie je nepriamo úmerný, čím je vzťah človeka k sídlu silnejší, tým je tendencia emigrovať z územia nižšia. Naopak, čím je vzťah človeka k sídlu slabší, tým je jeho tendencia emigrovať z neho vyššia. Základnými jednotkami indikátora migrácie sú počty vystáňovaných a prisťahovaných obyvateľov, migračné saldo, ale aj motivácia migrantov.

Záver

Predkladaný príspevok sa venoval problematike sídelnej identity v kontexte trvalo udržateľného rozvoja. Trvalo udržateľný rozvoj z aspektu sídelnej identity vedie k zlepšeniu životného prostredia a k zlepšeniu životných podmienok v dôsledku zvýšenia kvality života a štandardu bývania v obci. Základom je akceptovať záujmy obyvateľov a samosprávy obce, posilniť lokálne občianstvo, ako aj podporovať komunikáciu medzi občanmi v obci. Táto problematika má multidisciplinárny charakter.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu UGA -> VII/49/2011 - Vplyv suburbanizácie na vývoj obyvateľstva mesta Nitra a projektu VEGA -> 1/0893/11 - Transformácia Nitrianskeho kraja v meniacich sa spoločensko-ekonomických podmienkach a perspektívy jeho regionálneho rozvoja

Literatúra

- Agenda, 21. 2001.** *Agenda 21 a ukazovatele trvalo udržateľného rozvoja*. 2. vyd. Bratislava : MŽP SR, 2001. 784 s. ISBN 80-88833-03-5
- Czaková, 2009.** Teoretické východiská sídelnej identity. In *Geografické štúdie*, roč. 13, č. 2, s. 16 – 27. ISSN 1337-9445
- Heinischová, M. 2001.** Vidiecke sídlo v procese obnovy. In *Nekonvenčné prístupy k tvorbe slovenského vidieka*. Nitra : SPU, 2001. ISBN 80-7137-917-4, s. 121 – 126.
- Hammerová – Moravčíková, H. 1991.** Kultúra, civilizácia a sídelná sféra. In *Životné prostredie*, roč. XXV, 1991, č. 1, s. 45 – 47. ISSN 0044 – 4863
- Ivanička, K. 1997.** *Základy synergetiky*. 1. vyd. Banská Bystrica : UMB, 1997. 137 s. ISBN 80-8055-076-X
- Mederly, P. 2001a.** *Indikátory trvalo udržateľného rozvoja - prehľad vývoja a vyhodnotenie s dôrazom na Slovenskú republiku*. 1. vyd. Bratislava : REC Slovensko, 2001. 69 s.
- Mederly, P. 2001b.** *Trvalo udržateľný rozvoj - výzva pre Slovensko*. 1. vyd. Bratislava : REC Slovensko, 2001. 127 s. ISBN 80-968591-7-X
- Naništová, E. 1998.** Dimenzie väzby na miesto rodiska a ich verifikácia 40 rokov po nútenej geografickej relokácii. In *Sociológia*. 1998, roč. 30, č. 4, s. 377-394. ISSN 0049 – 1225
- Petrovič, F. a i. 2009.** *Environmentálne hľadiská trvalo udržateľného rozvoja Zeme*. 2. Vyd. Nitra : UKF, 2009. ISBN 978-80-8094-605-0, 126 s.
- Rýchla, H. 2001.** Program obnovy dediny a jeho význam pri zachovaní identity vidieckych sídiel. In *Nekonvenčné prístupy k tvorbe slovenského vidieka*. Nitra : SPU, 2001. ISBN 80-7137-917-4, s. 100 – 111.
- Sándor, O. 2002.** Történeti hagyomány és lokális identitás Székelyzsomboron. Dostupné na internete: http://www.hhrf.org/kisebbsegkutatas/kk_2002_02/cikk.php?id=1120 [cit.2008.06.09.]
- Strussová, M. 2005.** Sídelná identita Slovákov v multietnickom prostredí a jej súvislosti. In *Fenomén sídelno-priestorovej identity v multietnickom prostredí*. Pezinok : Sociologický ústav SAV, 2005. s. 53 – 69. ISBN 80-85544-40-7
- Šťastný, Z. 2005.** Ekonomické a vlastnícko-majetkové pozadie lokálnej identity ako kolektívnej sebaidentifikácie s priestorom. In *Fenomén sídelno-priestorovej identity v multietnickom prostredí*. Pezinok : Sociologický ústav SAV, 2005. s. 90 – 103. ISBN 80-85544-40-7
- Vencálek, J. 1998a.** Protisměry územní identity. 1. vyd. Český Těšín : OLZA, 1988. 206 s. ISBN 80-86082-10-5
- Vencálek, J. 1998b.** Územní identita jako rozvojový fenomén nejen regionální geografie. In *Geografické informácie*. Nitra : UKF, 1998. s. 124 – 135. ISBN 80-85183-98-6

Internetová literatúra

<http://www.sazp.sk/slovak/struktura/cuper/pod98.html#podns>, 18. 9. 2009.

<http://www.tur.vlada.gov.sk/748/akcny-plan-trvalo-udrzatelneho-rozvoja-v-sr-na-roky-2005-%E2%80%93-2010.php>, 11. 7. 2009.

RESIDENTIAL IDENTITY IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT**Summary**

The socialist development in Slovakia caused the strong industrialisation and the industrialisation of agriculture too. It caused the migration of population from the villages to the towns, the destruction of the environment, the destruction of the traditional settlements (overpeopled towns, devastated villages). After a year 1989 it has began the process of the renovation of autonomy the settlements and the renovation of resident identity. The villages came back to the traditions and they realized the individual and the grouped activities for the prosperity of the settlements. The residential identity is very necessary for the development of settlements.

RNDr. Gabriela Repaská, PhD.

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF

Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

E-mail: grepaska@ukf.sk

NEÚPLNÉ RODINY AKO JEDEN Z INDIKÁTOROV CHUDOBY NA PRÍKLADE NITRIANSKEHO KRAJA

Ján Veselovský, Lucia Šolcová

Abstract

The financial situation of single-parent families with dependent children is mostly very disappointing. From the perspective of many women and children suffer the greatest material absence, respectively deprivation in many aspects of poverty including. Family calculation single mothers with children is based on one financial income either from employment or from limited parental respectively social benefits. The aim of paper is to highlight the single-parent families as one of poverty indicator.

Keywords: parent families, poverty, indicator, district, region, financial situation

Úvod

Finančná situácia neúplných rodín so závislými deťmi je v prevažnej miere veľmi neuspokojivá. Z toho pohľadu mnoho žien a detí trpí najväčším materiálnym nedostatkom, resp. depriváciou v mnohých aspektoch chudoby nevynímajúc. Rodinný rozpočet osamelých matiek s deťmi je založený na jednom finančnom príjme buď z pracovnej činnosti, alebo z obmedzených rodičovských resp. sociálnych dávok. Počet zdrojov v neúplných rodinách sa zmenší z dvoch príjmov na jeden, aj keď treba podotknúť, že sa zároveň znížil počet osôb, medzi ktoré sa zdroj rozdeľuje. Charakteristické zloženie neúplnej rodiny (z matky a jej detí) prenáša všetku starostlivosť o deti na ženu, čím sa znižuje jej možnosť lepšieho uplatnenia na trhu práce a častokrát pracuje za nižšiu mzdu, resp. na čiastočný úväzok (Michálek, 2005).

Neúplné rodiny prevažne vznikajú rozvodom manželského páru. Po rozvode sa dieťa stane členom neúplnej rodiny, ktorá môže byť v súčasných sociálno – ekonomických podmienkach zdrojom frustrácií pre všetkých jej členov. Môžeme myslieť napr. na nedostatok finančných prostriedkov na živobytie, nezamestnanosť, osobné problémy rodiča plynúce z neschopnosti samostatne zabezpečovať starostlivosť o deti, nového partnera, prípadne jeho detí ako súčasť novej úplnej rodiny, nezvládanie výchovy jedným rodičom a pod. (Ondrejko, Majerčíková, 2006).

V rámci neúplných rodín treba brať do úvahy aj novodobý demografický trend v ktorom matky nežijú v spoločnej domácnosti s manželom alebo partnerom.

Neúplné rodiny – indikátor chudoby

K chudobou ohrozeným skupinám nesporne patria aj neúplné rodiny s deťmi. Chudoba najviac ohrozuje neúplné rodiny, ktoré vznikajú ako dôsledok rozvodov, alebo sú to slobodní rodičia s nízkymi príjmami. V Nitrianskom kraji sme sledovali podiel neúplných domácností so závislými deťmi (%). Konkrétne môžeme uvedený indikátor definovať ako podiel nezávislých rodinných domácností so závislými deťmi na počte všetkých domácností (%). Hodnota Nitrianskeho kraja (5,96%) je oproti priemeru Slovenska (6,7%) v tomto ukazovateli nižšia o 0,74%, čo je značne pozitívne. V Nitrianskom kraji je 17 487 neúplných domácností so závislými deťmi.

Vo vnútornej štruktúre kraja môžeme poukázať na fakt, že len 2 okresy - Nitra (4307 neúplných domácností z celkového počtu 63 142 domácností v okrese t.j. 6,82%) a Komárno (6,81%) presahujú hodnotu priemeru Slovenska o 0,1% (tabuľka č. 1).

Tab. č. 1 Neúplné rodiny v Nitrianskom kraji (2001)

Table 1: Incomplete families in Nitra region (2001)

Okres/kraj	neúplné rodinné domácnosti so závislými deťmi		domácnosti		% neúplných domácností z celkového počtu domácností
	počet	priemerná hodnota neúplných domácností v obci	počet	priemerná hodnota domácností v obci	
NR	4307	74,26	63142	1088,66	6,82
ZM	900	28,13	19195	599,84	4,69
TO	1619	29,98	252	535,98	5,59
SA	1239	95,31	20704	1592,62	5,98
NZ	3414	55,06	59676	962,52	5,72
KN	3013	73,49	44221	1078,56	6,81
LV	2995	33,65	49171	552,48	6,09
NR Kraj	17487	55,70	256361	915,81	5,96

Zdroj: SODB, 2001

Najnižšie a zároveň najpozitívnejšie hodnoty dosiahol okres Zlaté Moravce (4,69%) a Topoľčany (5,59%). Zlaté Moravce sa svojou hodnotou dostali pod priemernú úroveň Slovenska o 2,01%. Priemernú úroveň neúplných domácností so

závislými deťmi Nitrianskeho kraja vykazuje okres Šaľa (5,98%), zaraďujúci sa do stredového (tretieho) pentilu štatistického súboru (mapa č. 1). Z mapy č. 1 vyplýva, že najvyššie hodnoty neúplných domácností so závislými deťmi sú v južnej (okres Komárno), západnej (okres Nitra) a centrálnej (Nitra - krajské mesto a jeho zázemie) časti kraja. Fragmentovite môžeme nájsť obce s vysokou hodnotou zastúpenia neúplných domácností so závislými deťmi aj v okrese Topoľčany - mesto Topoľčany (7,76%), Rajčany (7,8%) a v okrese Zlaté Moravce - mesto Zlaté Moravce (6,42%), Nemčiňany (6,63%). Ide poväčšinou o mestá kde je zvýšená rozvodovosť. Najnižšie úrovne neúplných domácností so závislými deťmi v priestore Nitrianskeho kraja má sever kraja - okres Topoľčany napr. Lužany (0,0% - ani jedna neúplná domácnosť so závislými deťmi) a severovýchod - okres Zlaté Moravce napr. Slepčany (1,98%) (tabuľka č. 2). Fragmentovite môžeme nájsť pozitívne hodnoty (celkovo v negatívnom území) aj v okrese Levice (Jesenské, Vyšné nad Hronom), okrese Nitra (Host'ová, Veľká Dolina - obe obce sú bez neúplných domácností so závislými deťmi) a okrese Nové Zámky napr. Vlkaš (0,71%), Radava (1,55%). Najvyššie hodnoty v Nitrianskom kraji vykazujú mestá ako Komárno (9,24%), Nové Zámky (8,68%), Levice (8,54%), Nitra (8,52%) a bodovo roztrúsené obce rôznej veľkosti v rôznych častiach kraja - napr. v okrese Levice sú to Dolné Semerovce (10,39% - najvyššia hodnota v kraji), (okres Komárno - Mudroňovo 10,0%), (okres Nitra - Štefanovičová 9,4%).

Z aspektu pentilového rozloženia obcí pripadá na prvý (do 2,0%) interval (najnižšia hodnota neúplných domácností so závislými deťmi) 8,0% obcí záujmového územia, čo predstavuje 28 obcí kraja (tabuľka č. 3). Pentil má najvyššie zastúpenie v okresoch Levice (9 obcí), Topoľčany (7) a Nitra (5). Ani jednu obec v tomto intervale nemá zastúpenú okres Šaľa, nízky počet má okres Zlaté Moravce - jednu obec Slepčany (1,98%) a okres Komárno - dve obce Vrt (1,57%) a Bodzianske Lúky (1,82%). Tento interval tvoria len vidiecke obce. Z hľadiska veľkostných kategórií obcí v tomto pentile sú zastúpené najmä malé (16 obcí - 57,1%) a stredne veľké obce (7 obcí), ktoré sú charakteristické väčším konzervativizmom, nižšou rozvodovosťou a tým úzko spojenou aj nízkou početnosťou neúplných rodín. Je zrejmé, že pozitívne hodnoty neúplných domácností sa viažu najmä na malé obce vidieckeho typu.

Tab. č. 3 Pentilové zastúpenie neúplných rodín v okresoch NR kraja

Table 3: Pentils representation of single-parent families in the districts of the region NR

Okres/kraj	Pentil				
	I.	II.	III.	IV.	V.
NR	5	23	24	7	2
ZM	1	20	8	4	0
TO	7	19	21	7	0
SA	0	4	8	1	0
NZ	4	32	20	3	3
KN	2	6	24	5	4
LV	9	33	28	14	5
NR Kraj	28	136	134	41	14

Zdroj: Veselovský, 2009 – vlastné výpočty

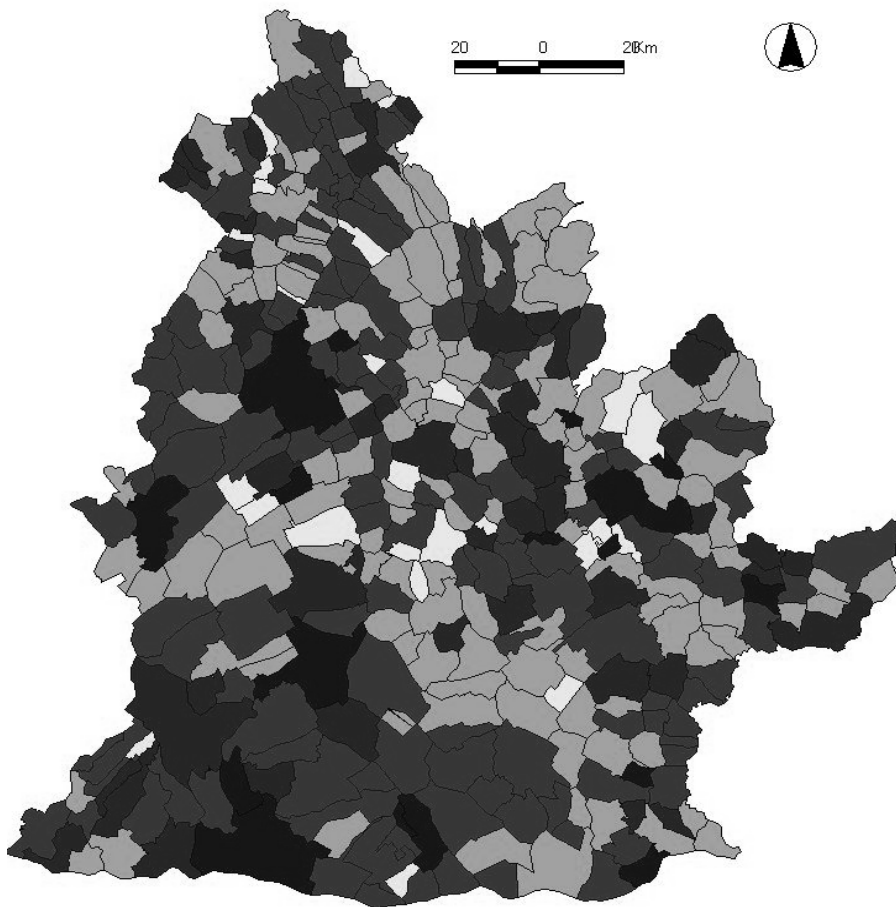
V druhom pentile (2,1 - 4,0% neúplných domácností) je viac ako 1/3 obcí (136), v treťom - stredovom (134 obcí čo je 37,8% obcí kraja). V uvedených intervaloch sú najvýznamnejšie zastúpené obce okresu Zlaté Moravce, čo celkovo posúva uvedený okres v porovnaní s inými okresmi kraja do najlepšej úrovne (4,69%).

Menej priaznivé hodnoty neúplných domácností so závislými deťmi prezentujú obce nachádzajúce sa v štvrtom (predposlednom) pentile, ktorého zastúpenie je 1/10 (41 obcí). Najvýraznejšie je tu zastúpený okres Levice s 14 obcami (1/3), napr. Kalná nad Hronom (7,79%), Pukanec (6,54%), Nový Tekov (6,73%), Šahy (7,19%).

Významné postavenie v intervale má okres Nitra (7 obcí), napr. Zbehy (6,79%), Mojmírovce (6,65%), Golianovo (7,47%). Sú to poväčšinou väčšie obce nad 2000 obyvateľov, lokalizované v zázemí väčších miest. Najmenšie zastúpenie v intervale majú okresy Šaľa - jedno sídlo (mesto Šaľa 8,05%) a okres Zlaté Moravce (3 obce), napr. mesto Zlaté Moravce (7,62%), Čaradice (7,62%). Celkovo je v pentile až 5 obcí nad 2000 obyvateľov a 4 mestá. Ide často o väčšie obce, prípadne mestá, ktorých síce nie je viac v intervale ako malých obcí, no z hľadiska ich malého počtu 15 v kraji, je ich sústredenie významné.

Mapa č. 1: Intenzita zastúpenia neúplných rodín v obciach Nitrianskeho kraja

Map 1: Intensity of single-parent families in the municipalities of the Nitra region

**Podiel neúplných rodinných domácností so závislými deťmi
z celkového počtu domácností (%):**

Priemer NR kraja: 5,96

© Veselovský J., Šolcová L. by Arcview 3.2

Interesantný (z pohľadu chudoby) je piaty pentil s 14 obcami kraja (4,0%). Najpočetnejšie sú zastúpené okresy Levice (mestá Tlmače 8,47% a Levice 8,54%), Komárno (mesto Komárno 9,24%, Modrany 8,29%) a Nové Zámky (mesto Nové Zámky 8,68%, Štúrovo 8,16%). Žiadne obce nie sú v intervale zastúpené okresmi Šaľa, Topoľčany a Zlaté Moravce. Okres Nitra je reprezentovaný napr. krajským mestom Nitra (8,52%) - najväčším mestom v kraji. Z uvedených výsledkov je zrejmé, že najvyššie hodnoty neúplných domácností so závislými deťmi sa viažu na väčšie obce (často mestského typu) nad 1000 obyvateľov, prípadne obce susediace s mestami alebo atraktívne pre sťahovanie obyvateľstva z miest (Veselovský, 2009).

Zvýšený podiel takýchto domácností môžeme sledovať v mestských a zväčša ekonomicky silnejších regiónoch. To na jednej strane môže byť pre postihnuté domácnosti výhoda, napr. lepší výber, výhodnejšie zamestnanie, lepšie platené zamestnanie a pod., na druhej strane môže spôsobovať mestskú chudobu so všetkými negatívami, ktoré ju môžu sprevádzať (Michálek, 2005).

Záver

Zlá ekonomická situácia neúplných rodín je často príčinou ich úpadku až k hranici chudoby. Jeden finančný príjem neraz nezabezpečí dostatočný príjem pre kvalitný život. Neúplné rodiny vznikajú rozvodom manželského páru alebo úmrtím partnera.

Hodnota Nitrianskeho kraja (5,96%) je oproti priemeru Slovenska (6,7%) v tomto ukazovateli nižšia o 0,74%, čo je značne pozitívne. V Nitrianskom kraji je 17 487 neúplných domácností so závislými deťmi. Vo vnútornej štruktúre kraja môžeme poukázať na fakt, že len 2 okresy - Nitra (4307 neúplných domácností z 63 142 domácností v okrese t.j. 6,82%) a Komárno (6,81%) presahujú hodnotu priemeru Slovenska o 0,1%. Najnižšie a zároveň najpozitívnejšie hodnoty dosiahol okres Zlaté Moravce (4,69%) a Topoľčany (5,59%). Zlaté Moravce sa svojou hodnotou sa dostali pod priemernú úroveň Slovenska o 2,01%. Priemernú úroveň neúplných domácností so závislými deťmi Nitrianskeho kraja vykazuje okres Šaľa (5,98%).

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu UGA 2011 VII/53/2011 „Špecifiká chudoby v obciach Nitrianskeho kraja“.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 1/0893/11 „Transformácia Nitrianskeho kraja v meniacich sa spoločensko-ekonomických podmienkach a perspektívy jeho regionálneho rozvoja“

Literatúra

Michálek, A. 2005. Koncentrácia a atribúty chudoby v Slovenskej republike na lokálnej ; úrovni. In: Geografický časopis, roč. 57, 2005, č. 1, s. 3-22. ISSN 0016-7192

Ondrejko, P., Majerčíková, J. 2006. Zmeny v spoločnosti a zmeny v rodine – kontinuita a zmena. Príspevok k diskusii o charaktere rodiny na Slovensku. In Sociológia, roč. 38, 2006, č. 1, ISSN 0049 – 1225

Veselovský, J. 2009. Chudoba ako negatívny sociálny indikátor TUR na príklade Nitrianskeho kraja, Dizertačná práca, Nitra: FPV UKF, 2009, 176 s.

PARENT FAMILIES AS ONE OF THE POVERTY INDICATOR FOR EXAMPLE NITRA REGION

Summary

Bad economic situation of single-parent families is often the cause of their decline to the border of poverty. One financial benefit often does not provide sufficient income for a quality life. Parent families resulting from divorce or death of the couple's.

The value of Nitra (5,96 %) is compared with the average of Slovakia (6,7 %) in this indicator is lower by 0,74 %, which is significantly positive. The Nitra region is 17 487 single-parent households with dependent children. The inner structure of the region can point to the fact that only two districts - Nitra (4,307 single-parent households from 63 142 households in the district ie 6,82 %) and Komárno (6,81 %) exceeds the average by 0,1 % in Slovakia. The lowest, while the most positive values reached in district Zlaté Moravce (4,69 %) and Topoľčany (5,59 %). Zlaté Moravce by its value came under the average level of 2,01 % in Slovakia. Average single-parent households with dependent children in Nitra region shows Šala district (5,98 %).

RNDr. PaedDr. Ján Veselovský, PhD., RNDr. Lucia Šolcová, PhD.

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF

Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

e-mail: jveselovsky@ukf.sk, lsolcova@ukf.sk

Tab. č. 2: Neúplné rodiny (2001)

Table 2: Incomplete families (2001)

Obce	neúplné rodiny (%)	Obce	neúplné rodiny (%)	Obce	neúplné rodiny (%)
Alekšince	3,76	Kalná nad Hronom	7,79	Prašice	5,85
Andovce	3,89	Kamanová	3,86	Práznovce	3,89
Ardanovce	7,29	Kamenica nad Hronom	3,85	Preseľany	3,13
Báb	5,00	Kameničná	4,29	Pribeta	4,83
Babindol	6,34	Kamenín	5,49	Pukanec	6,54
Bádice	3,35	Kamenný Most	2,49	Radava	1,55
Bajč	6,79	Kapince	4,17	Radošina	3,90
Bajka	9,16	Keť	2,11	Radvaň nad Dunajom	5,15
Bajtava	6,71	Klasov	3,04	Rajčany	7,80
Bánov	4,36	Klížska Nemá	3,49	Rastislavice	3,27
Bardoňovo	4,26	Kmeťovo	2,75	Rišňovce	4,45
Bátorove Kosihy	4,71	Kolárovo	6,04	Rúbaň	4,22
Bátovce	4,62	Kolíňany	4,02	Rumanová	4,20
Belá	5,11	Kolta	3,39	Rybník	2,05
Beladice	2,98	Komárno	9,24	Salka	5,59
Belince	3,88	Komjatice	1,14	Santovka	3,31
Beša	6,43	Komoča	4,56	Sazdice	3,48
Bešeňov	3,12	Koniarovce	2,48	Selice	3,01
Bielovce	4,38	Kostoľany pod Trib.	2,21	Semerovo	3,17
Bíňa	3,88	Kovarce	4,05	Sikenica	2,31
Biskupová	1,85	Kozárovce	3,96	Sikenička	2,91
Blesovce	3,40	Kráľová nad Váhom	3,31	Skýcov	2,51
Bodza	5,56	Kravany nad Dunajom	5,57	Slatina	7,46
Bodzianske Lúky	1,82	Krnča	2,82	Sľažany	4,26
Bohunice	3,70	Krškany	3,96	Slepčany	1,98

Bojná	5,44	Krtovce	1,49	Sokolce	5,04
Bory	7,69	Krušovce	4,66	Solčany	3,49
Branč	3,79	Kubáňovo	2,78	Solčianky	1,06
Branovo	2,12	Kukučínov	2,48	Starý Hrádok	1,56
Brestovec	5,10	Kuraľany	1,92	Starý Tekov	2,13
Brhlavce	3,03	Kuzmice	4,63	Strekov	4,13
Bruty	2,48	Ladice	3,95	Súlovce	1,64
Búč	3,38	Lehota	4,59	Svätoplukovo	5,42
Cabaj - Čápor	4,82	Leľa	3,14	Svätý Peter	5,91
Čab	3,27	Levice	8,54	Svodín	4,17
Čajkov	1,34	Lipová	3,60	Svrbice	6,35
Čaka	4,71	Lipové	7,06	Šahy	7,19
Čakajovce	5,91	Lipovník	0,79	Šaľa	8,05
Čalovec	5,86	Lok	6,35	Šalgovce	6,44
Čaradice	7,62	Lontov	3,51	Šalov	8,00
Čata	4,48	Lovce	4,40	Šarkan	4,91
Čechy	6,15	Ľubá	2,44	Šarovce	6,02
Čechynce	5,38	Ľúčnica nad Žitavou	1,92	Šrobárová	4,95
Čeľadice	4,63	Ludanice	4,06	Štefanovičová	9,40
Čeľadince	5,11	Ľudovítová	1,74	Štúrovo	8,16
Čermany	4,91	Lukáčovce	2,39	Šurany	6,08
Černík	5,01	Lula	3,30	Šurianky	2,69
Červený Hrádok	5,29	Lužany	0,00	Tajná	3,57
Čičov	5,84	Lužianky	5,92	Tehla	4,61
Čierne Kľačany	5,14	Machulince	3,35	Tekovské Lužany	4,86
Čifáre	3,20	Malá nad Hronom	6,25	Tekovské Nemce	4,09
Dedina Mládeže	6,52	Málaš	2,57	Tekovský Hrádok	2,84
Dedinka	3,03	Malé Chyndice	3,03	Telince	6,60
Demandice	4,36	Malé Kosihy	5,76	Tesáre	4,81
Devičany	3,18	Malé Kozmálovce	3,81	Tesárske Mlyňany	2,88
Diakovce	5,36	Malé Ludince	4,55	Tešedíkovo	2,69
Dlhá nad	4,53	Malé Ripňany	7,57	Tlmače	8,47

Váhom					
Dolná Seč	5,76	Malé Vozokany	3,23	Topoľčany	7,76
Dolné Lefantovce	4,20	Malé Zálužie	6,19	Topoľčianky	4,41
Dolné Obdokovce	4,92	Malý Cetín	4,41	Tovarníky	2,25
Dolné Semerovce	10,39	Malý Lapáš	7,53	Tôň	4,58
Dolný Ohaj	4,03	Maňa	4,60	Trávnica	1,62
Dolný Pial	4,98	Mankovce	2,85	Trávník	6,12
Domadice	3,82	Marcelová	5,90	Trnovec nad Váhom	5,47
Drženice	6,71	Martin nad Žitavou	5,29	Tupá	4,76
Dubník	2,76	Martovce	6,06	Turá	1,85
Dulovce	5,86	Melek	3,11	Tvrdomestice	1,48
Dvorany nad Nitrou	2,67	Michal nad Žitavou	3,49	Tvrdošovce	3,46
Dvory nad Žitavou	4,19	Moča	4,09	Uhľská	6,67
Farná	3,49	Močenok	4,53	Úľany nad Žitavou	3,14
Gbelce	5,72	Modrany	8,29	Urmince	5,38
Golianovo	7,47	Mojmírovce	6,66	Veľčice	2,52
Hajná Nová Ves	5,73	Mojzesovo	3,81	Veľká Dolina	1,48
Hájske	5,04	Mudroňovo	10,00	Veľké Dvorany	3,06
Hokovce	6,21	Mužla	3,60	Veľké Chyndice	3,50
Holiare	3,30	Mýtné Ludany	4,86	Veľké Kosihy	3,27
Hontianska Vrbica	4,38	Nána	5,77	Veľké Kozmálovce	3,56
Hontianske Trst'any	4,32	Neded	4,56	Veľké Lovce	3,75
Horná Kráľová	5,74	Nemčice	4,75	Veľké Ludince	3,35
Horná Seč	2,50	Nemčiňany	6,63	Veľké Ripňany	4,80
Horné Chlebany	4,26	Nemečky	5,98	Veľké Turovce	3,93

Horné Lefantovce	4,20	Nesvady	4,16	Veľké Vozokany	5,39
Horné Obdokovce	2,77	Neverice	3,14	Veľké Zálužie	5,17
Horné Semerovce	7,63	Nevidzany	3,29	Veľký Cetín	2,31
Horné Štitáre	2,99	Nitra	8,52	Veľký Ďur	4,72
Horné Turovce	3,89	Nitrianska Blatnica	4,01	Veľký Kýr	3,04
Horný Pial	5,15	Nitrianska Streda	4,52	Veľký Lapáš	4,00
Hostie	2,89	Nitrianske Hrnčiarovce	4,85	Velušovce	4,42
Host'ová	0,00	Norovce	2,92	Vieska nad Žitavou	3,03
Host'ovce	5,30	Nová Dedina	1,82	Vinodol	4,36
Hrkovce	3,33	Nová Ves nad Žitavou	3,44	Virt	1,57
Hronovce	6,65	Nová Vieska	4,79	Vlčany	4,85
Hronské Kľačany	4,06	Nové Sady	3,02	Vlkas	0,71
Hronské Kosihy	4,06	Nové Zámky	8,68	Volkovce	3,00
Hruboňovo	3,83	Nový Tekov	6,73	Vozokany	7,20
Hrušovany	4,17	Nýrovce	3,52	Vráble	6,07
Hul	3,70	Obid	5,09	Vrbová nad Váhom	8,11
Hurbanovo	5,88	Obyce	3,47	Výčapy - Opatovce	3,56
Chľaba	3,27	Okoličná na Ostrove	5,24	Vyškovce nad Ipľom	4,35
Choča	4,00	Ondrejovce	4,46	Vyšné nad Hronom	0,00
Chotín	3,58	Oponice	5,45	Zalaba	5,68
Chrabrany	4,80	Orešany	5,74	Závađa	4,76
Imeľ	5,86	Palárikovo	4,12	Zbehy	6,79
Iňa	2,02	Paňa	4,14	Zbrojníky	3,11
Ipeľské Úľany	3,97	Pastovce	4,31	Zemianska Olča	6,21
Ipeľský	4,79	Patince	5,10	Zemné	3,56

Sokolec					
Ivanka pri Nitre	5,76	Pavlová	8,33	Zlaté Moravce	6,42
Iža	5,24	Pečenice	4,48	Zlatná na Ostrove	6,03
Jabľonovce	3,70	Plášťovce	5,42	Zlatno	3,64
Jacovce	4,98	Plavé Vozokany	6,03	Želiezovce	5,84
Jarok	2,77	Podhájska	3,82	Žemberovce	3,50
Jasová	3,20	Podhorany	3,35	Žemliare	8,57
Jatov	3,30	Podhradie	3,88	Žihárec	3,63
Jedľové Kostol'any	3,64	Podlužany	4,44	Žikava	2,77
Jelenec	5,67	Pohranice	5,06	Žirany	3,56
Jelšovce	4,19	Pohronský Ruskov	3,85	Žitavany	6,42
Jesenské	0,00	Poľný Kesov	1,80	Žitavce	5,00
Jur nad Hronom	3,00	Pozba	5,15		

Zdroj: SODB, 2001

ŠPECIFIKÁ ÚMRTNOSTI OBYVATEĽSTVA NITRIANSKEHO KRAJA PODĽA CHORÔB TRÁVIACEJ SÚSTAVY V KONTEXTE SLOVENSKA

Katarína Viliňová, Alena Dubcová

Abstract

Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity. The health status is one of the social indicators of sustainable development. In this article will be analysis diseases of digestive sysetm in Nitra region. In 2007 in Nitra was dominant in five groups of diseases and their sequence was following: 1. diseases of circulatory system, 2. tumours, 3. diseases of respiratory system, 4. injuries, 5. diseases of digestive system.

Keywords: mortality, causes of mortality, diseases of digestive system

Úvod

Nesprávna životospráva, nedostatok zeleniny ale aj ovocia v strave ako aj zlé stravovacie návyky sú veľmi častou príčinou vedúcich k ochoreniam tráviacej sústavy. Preto patrí táto skupina chorôb medzi najčastejšie choroby Slovákov s neustále rastúcim trendom. Tento negatívny trend možno pozorovať aj na úrovni Nitrianskeho kraja, ktorý mal medzi krajmi Slovenska najhoršie postavenie v úmrtnosti na túto chorobu.

Cieľ a metodika

Cieľom príspevku je poukázať na postavenie Nitrianskeho kraja v kontexte Slovenska vo výskyte úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy ako piatej najčastejšej príčiny smrti.

Zdravie a zdravotný stav obyvateľstva sú predmetom skúmania medicínskej geografie, ktorú analyzuje Kandráčová (2005). Problematikou zdravia a zdravotného stavu sa v geografickej literatúre zaoberal Krajčír (1978,1980,1991), ktorý sa vo svojich prácach venoval najmä pohľadom na rozšírenie infekčných parazitárnych ochorení, a rozšírením novotvarov na Slovensku na báze mortality a rozšírením kliešťovej encefalitídy na Západnom Slovensku. Na rozšírenie chorôb vo svete poukázali Dubcová, Krámáreková (1998). Po roku 2001 sa danej problematike venuje napr. Viliňová (2006, 2007), ktorá spracúva priestorové disparity úmrtnosti vybraných typov chorôb (chorôb obehovej sústavy, chorôb dýchacej sústavy) na Slovensku.

Choroby tráviacej sústavy a výživa

Choroby tráviacej sústavy tvoria v Medzinárodnej klasifikácii chorôb XI. kapitolu, s vnútorným členením na 49 podkapitol. Podľa (Meszárosa, 2009), ktorý uvádza koncept odvrátiteľnej úmrtnosti patrí prevažná časť tohto ochorenia do skupiny chorôb liečených medicínskym zásahom, resp. sekundárnou zdravotnou starostlivosťou. Preto sa choroby tejto skupiny nazývajú liečiteľné choroby, úmrtnosť na tieto choroby zas liečiteľná úmrtnosť.

Z viacerých aspektov, ktoré ovplyvňujú tento typ choroby patrí i životný štýl napríklad nedostatočná výživa. Zdravé stravovanie je tou najľahšou cestou k zdravému životnému štýlu, pretože ho každý človek môže ovplyvňovať samostatne. Zdravá a vyvážená strava dokáže mnoho ochorení vyliečiť a tým i upevniť zdravie do vysokého veku.

Existujúci štandard výživy obyvateľstva, ako uvádza (Mrázová, 1995) je v podstatnej miere ovplyvnený objektívnymi ako aj subjektívnymi faktormi. Na základe doterajších poznatkov, ako uvádza Smidt (1997), každý človek má svoje špecifické požiadavky na výživu, pri ktorých ak sú realizované, organizmus má normálny vývoj, vytvárajú sa predpoklady pre harmonický vývoj všetkých funkcií, zvyšuje alebo uchováva sa výkonnosť človeka, znižuje sa jeho chorobnosť a zároveň sa predlžuje vek. Podľa Šimončiča (2000) je predpokladom úspechu vo výžive človeka zvyšovanie úrovne poznatkov každého človeka o výžive. Bez toho nie možné dosiahnuť osobnú zainteresovanosť vo výžive.

Choroby tráviacej sústavy dosahujú na Slovensku 6 % podiel úmrtnosti zo všetkých chorôb. Rovnaký podiel v úmrtnosti na túto príčinu mal v roku 2007 aj Nitriansky kraj. Na tento typ ochorenia zomierali na Slovensku častejšie muži ako ženy, čo sa identickým spôsobom prejavilo v aj Nitrianskom kraji (obr. č. 1a a 1b). Tu bola úmrtnosť mužov v porovnaní s úmrtnosťou na Slovensku vyššia o 3 %.

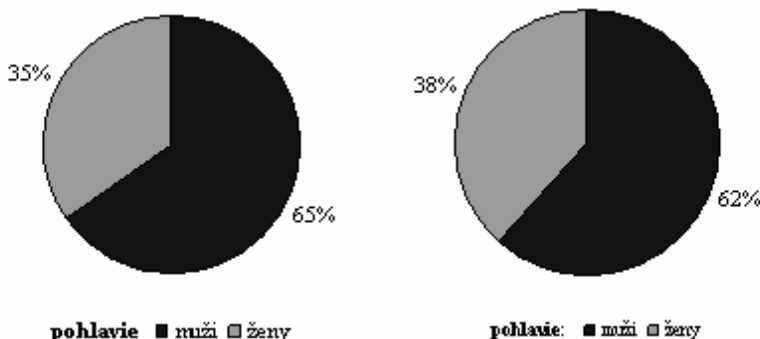
Nadúmrtnosť mužov nad ženami bola pre dané ochorenie charakteristická pre každý okres Nitrianskeho kraja. Pomer úmrtnosti mužov a žien na choroby tráviacej sústavy sa najviac zmenil v okrese Levice a Šaľa, pretože tu od roku 1997 do roku 2007 došlo k nárastu v úmrtnosti žien na toto ochorenie. Veľmi nepriaznivé postavenie v počte zomretých na choroby tráviacej sústavy/100 tis. obyvateľov, tak v roku 1997 ako aj v roku 2007 mali okresy Nové Zámky a Levice. V týchto okresoch nadobudla úroveň úmrtnosti chorôb tráviacej sústavy v roku 1997 rovnaké hodnoty (66 zomretých/100 tis. obyv.). V roku 2007 sa hodnoty úmrtnosti daného ochorenia v týchto okresoch zvýšili na 76 zomretých/100 tis. obyv. v okrese Levice a 78 zomretých/100 tis. obyv. v okrese Nové Zámky.

Podľa dosiahnutej úrovni úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy vo všetkých rokoch bolo možné územie Slovenska rozdeliť na tri celky: východný, južný a západný (obr. č. 3a, 3b, 3c). Pre východ sú charakteristické okresy s nízkymi hodnotami ukazovateľa. Západná sa vyznačuje okresmi zmiešaného typu

– od najnižších hodnôt v centrálnej časti až po najvyššie hodnoty v okresoch v severnej časti. Na juhu Slovenska je možné pozorovať región, s najvyššími hodnotami. Súčasťou tohto regiónu je aj oblasť Nitrianskeho kraja.

Obr. č. 1 Úmrtnosť na choroby tráviacej sústavy SR a Nitrianskeho kraja (2007)

Figure 1: Mortality caused by diseases of digestive system in Slovakia and Nitra region (2007)

Zdroj: ŠÚ SR, 2008

Prevažne na južnú a juhozápadnú časť Slovenska sa v sledovaných časových jednotkách viazala nepriaznivá situácia v úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy. V týchto oblastiach dosahovala úmrtnosť na daný typ ochorenia najvyššie hodnoty v rozpätí 61 – 80 zomretých/100 tis. obyv. V roku 1997 bola úroveň úmrtnosti na toto ochorenie v regióne vyššia v porovnaní s celoslovenským priemerom (40 zomretých/100 tis. obyv.). Nadpriemerné úrovne úmrtnosti na dané ochorenie tak v tomto roku dosiahlo až päť okresov (Komárno, Nové Zámky, Levice, Zlaté Moravce, Topoľčany).

V porovnaní s rokom 2007 sa úroveň úmrtnosti na túto príčinu smrti znížila v okresoch Topoľčany a Šaľa. V ostatných okresoch Nitrianskeho kraja sa hodnoty úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy nezmenili.

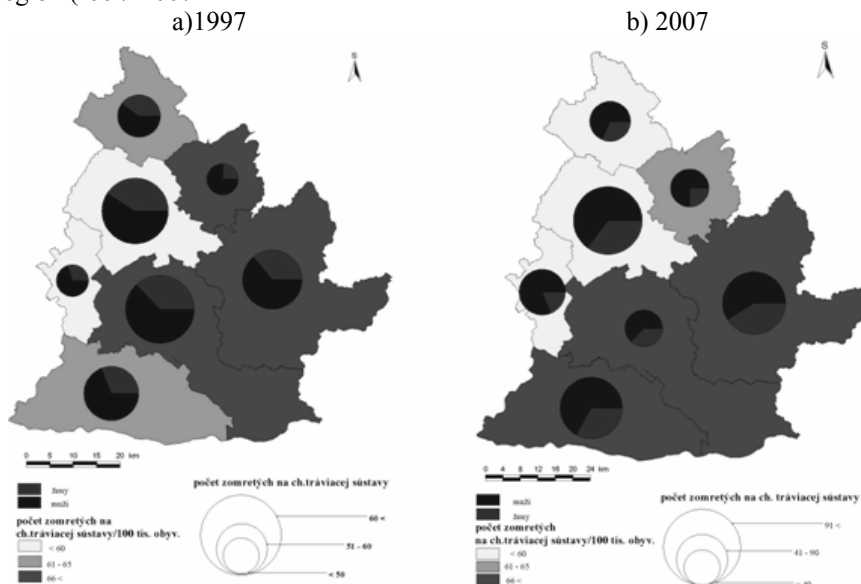
Postavenie okresov Nitrianskeho kraja bolo aj v období rokov 1997-2007 značne nepriaznivé, nakoľko sa prevažná väčšina okresov kraja (Levice, Zlaté Moravce, Komárno, Nové Zámky, Nitra) nachádzala v regióne s najvyššou mierou úmrtnosti na dané ochorenie. V tomto období mal najhoršie postavenie na Slovensku z hľadiska úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy okres Levice, pretože v tomto okrese bola zaznamenaná najvyššia hodnota úmrtnosti na toto ochorenie (82 zomretých/100 tis. obyv.). Táto hodnota bola v porovnaní s celoslovenským priemerom vyššia o 32 zomretých/100 tis. obyv.

Hodnoty úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy boli za obdobie rokov 1997-2007 v Nitrianskom kraji vyššie ako hodnoty celoslovenského priemeru úmrtnosti na tento typ ochorenia (graf č. 1). Najlepšie postavenie v tomto sledovanom období mal Prešovský kraj, nakoľko hodnoty úmrtnosti na toto ochorenie dosiahli oveľa nižšie hodnoty, v porovnaní s celoslovenským priemerom. Pri porovnaní úmrtnosti chorôb tráviacej sústavy v roku 2007 zaznamenal Nitriansky kraj v porovnaní s Prešovským krajom o 27 viac zomretých. Okrem Nitrianskeho kraja dosiahli vyššie hodnoty ako celoslovenský priemer v roku 2007 (50 zomretých/100 tis. obyv.) aj kraje Banskobystrický, Bratislavský a Trnavský.

Z hľadiska vývoja možno v Nitrianskom kraji po roku 2002 do r. 2006 (kedy dosiahla úmrtnosť na tento typ ochorenia svoje maximum - 70 zomretých/100 obyv.) pozorovať pozitívny trend znižovania úmrtnosti chorôb tráviacej sústavy. Po tomto období dochádza k opätovnému nárastu úmrtnosti na toto ochorenie. Tento nárast sa v roku 2007 zastavil na hodnote 67 zomretých/100 tis. obyv.

Mapa. č .1: Úmrtnosť mužov a žien na choroby tráviacej sústavy v Nitrianskom kraji (1997 a 2007)

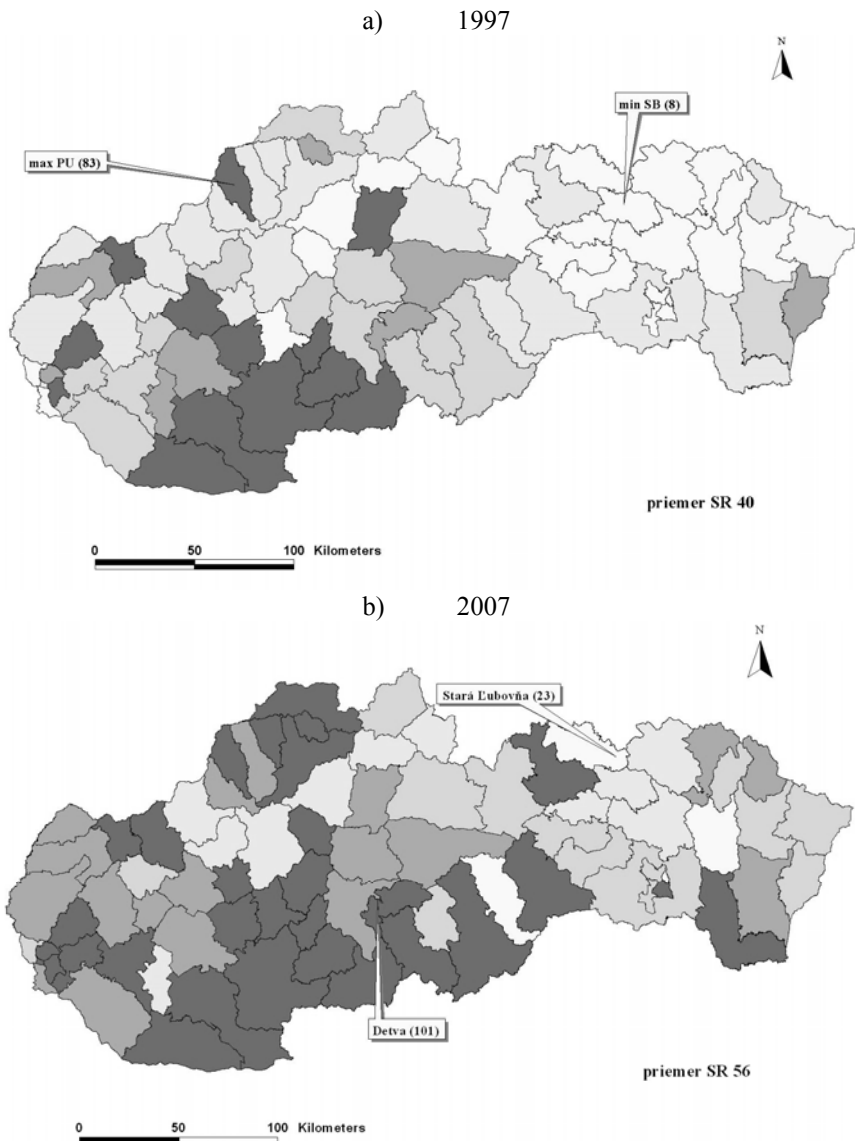
Map 1: Mortality male and female caused by diseases of digestive system in Nitra region (1997-2007)

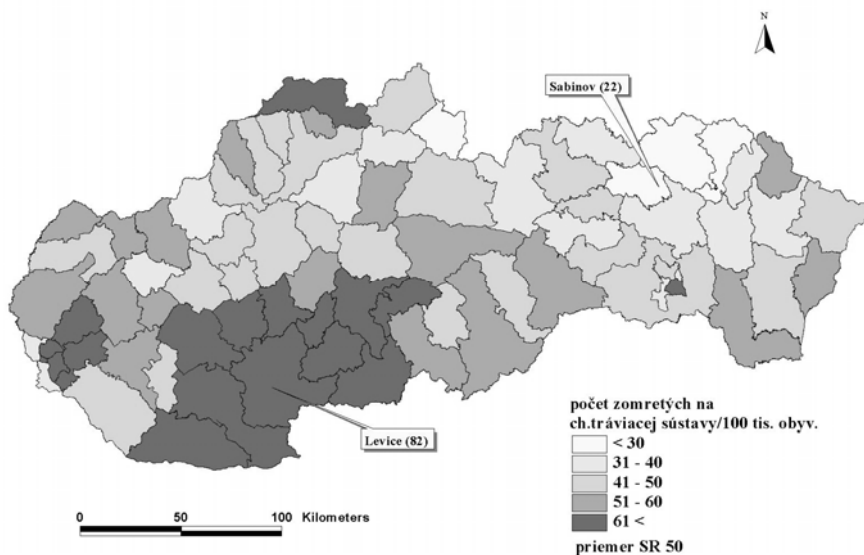
©Vilinová, K. by ArcView GIS 3.2, zdroj: ŠÚ SR, 2008

Mapa č. 2: Úmrtnosť na choroby tráviacej sústavy SR

Map 2: Mortality caused by diseases of digestive system in Slovakia

c) 1997 – 2007

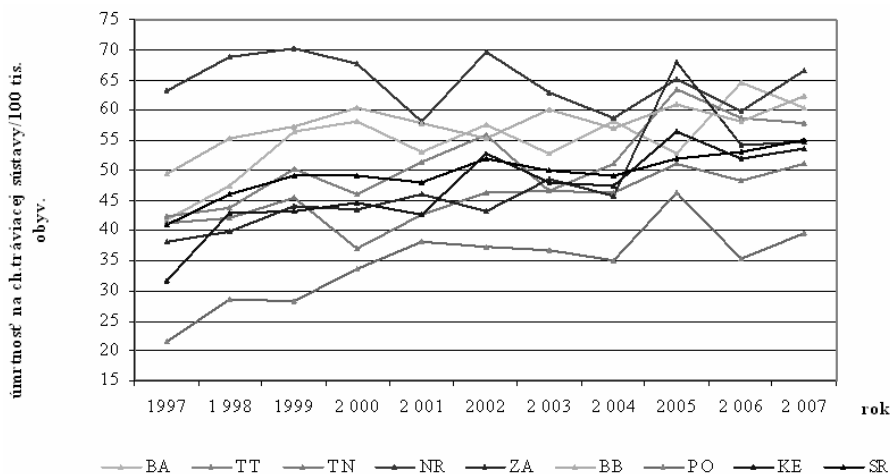
© Vilinová, K. by ArcView GIS 3.2, zdroj: ŠÚ SR, 2008

Ako vidieť z mapy č. 2 priebeh úmrtnosti za sledované obdobie na toto ochorenie nadobudol špecifický charakter pre každý okres Nitrianskeho kraja. Najvyrovnanjší priebeh v úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy vykazoval v období rokov 1997 – 2007 okres Nitra, ktorý dosiahol za sledované obdobie v priemere 96 zomretých. Úroveň úmrtnosti v tomto kraja zaznamenala 61 zomretých/100 tis. obyv. Ďalším okresom s celkom rovnomerným vývojom bol okres Šaľa, ktorý s okresom Topoľčany zaznamenal najnižšie úrovne úmrtnosti tejto choroby. V Šali dosiahla úmrtnosť 46 zomretých/100 tis. a v Topoľčanoch 41 zomretých/100 tis. obyv.

Špecifický charakter nadobudol okres Nové Zámky, pretože v počte zomretých na dané ochorenie dochádza po roku 1999 k zníženiu úmrtnosti. Aj napriek tomuto zníženiu dosiahol tento okres jednu z najvyšších úrovni úmrtnosti chorôb tráviacej sústavy kraja (67 zomretých/100 tis. obyv.). Okrem okresu Nové Zámky zomieralo najviac obyvateľov na toto ochorenie aj v okresoch Levice (82 zomretých/100 tis. obyv.) a Komárno (69 zomretých/100 tis. obyv.). Každý z týchto okresov zaznamenal vyššiu hodnotu úmrtnosti na toto ochorenie ako bol priemer Nitrianskeho kraja (67 zomretých/100 tis. obyv.). Tieto okresy s vysokými hodnotami úmrtnosti na túto chorobu boli koncentrované v južnej a juhovýchodnej časti Nitrianskeho kraja.

Graf č. 1 Vývoj úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy v SR a Nitrianskom kraji (1999 – 2007)

Graph 1: Development of mortality caused by diseases in Slovakia and Nitra region (1997 – 2007)

Zdroj: ŠÚ SR, 2008

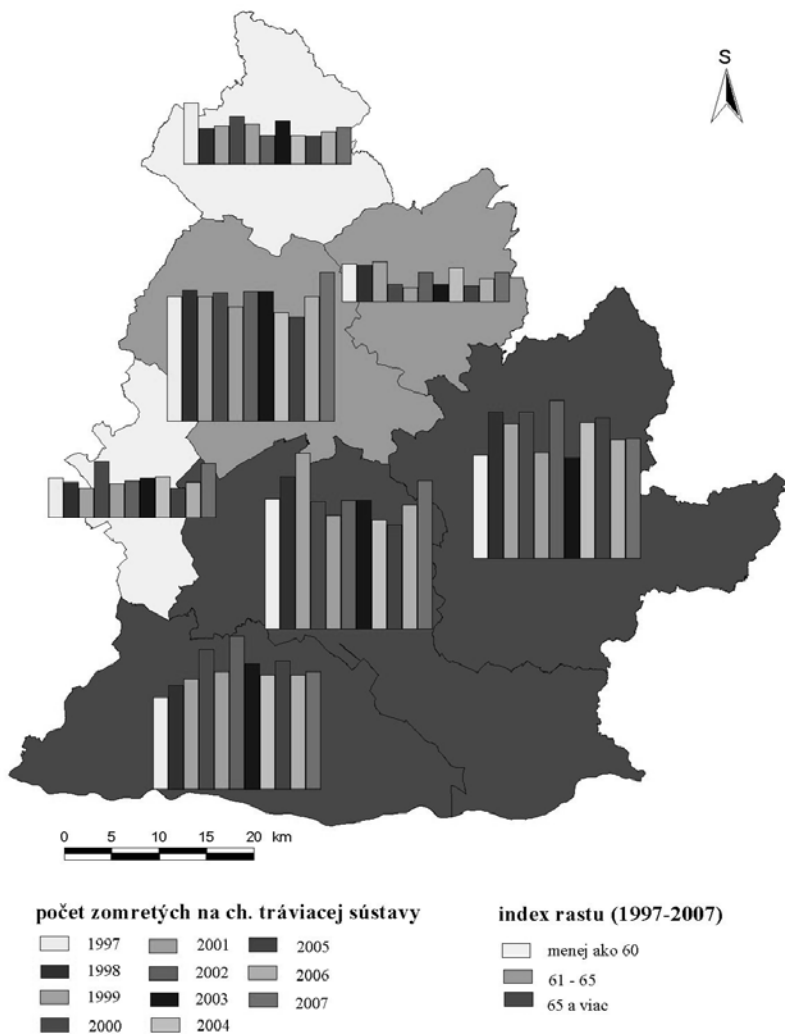
Záver

Kým na jednej strane endogénne faktory (vek, pohlavie) sú nemeniteľné a pôsobia spontánne na rozvoj ochorenia, exogénne faktory (ekonomické, ekologické) sú meniteľné a vyžadujú väčšiu pozornosť (Rychtaříková, 2004). Choroby tráviacej sústavy patria k chorobám, ktorým sa dá vhodnými stravovacími návykmi, dostatkom zeleniny, ovocia, vlákniny, cereálií a iné. predchádzať a v niektorých prípadoch až úplne odstrániť. Je veľmi dôležité dbať na dostatočný príjem výživových látok ale tekutín.

Pozícia Nitrianskeho kraja je v úmrtnosti na choroby tráviacej sústavy značne nepriaznivá, nakoľko v ňom bola zaznamenaná najvyššia úmrtnosť na toto ochorenie medzi krajinami Slovenska. Tieto najvyššie úrovne úmrtnosti Nitrianskeho kraja boli charakteristické pre všetky sledované časové jednotky (1997, 2007 a 1997-2007). Najlepšie postavenie v úmrtnosti tejto choroby mali okresy v severnej a východnej časti kraja, naopak najhoršia situácia bola v južných a juhovýchodných okresoch Nitrianskeho kraja.

Mapa č. 3: Úmrtnosť na choroby tráviacej sústavy v Nitrianskom kraji v období rokov 1997 – 2007

Map 3: Mortality caused by diseases of digestive system in Nitra region during periods 1997 – 2007

©Vilinová, K. by ArcView GIS 3.2, zdroj: ŠÚ SR, 2008

Zo všetkých Nitrianskych okresov zomieralo najviac obyvateľov na tento typ choroby v okrese Levice. Tento okres nadobudol prvenstvo vo všetkých rokoch. V roku 1997 to bola hodnota (76 zomretých/100 tis. obyv.), v roku 2007 (66 zomretých/100 tis. obyv.) a v časovom období rokov 1997-2007 (82 zomretých/100 tis. obyv.).

Najpriaznivejšia situácia v úmrtnosti na dané ochorenie bola v okrese Šaľa. Svojimi hodnotami úmrtnosti na toto ochorenie si zachoval najlepšie postavenie medzi okresmi Nitrianskeho kraja. V sledovaných časových jednotkách sa úroveň úmrtnosti tohto okresu pohybovala v rozpätí 39 zomretých/100 tis. obyv. v roku 1997 po 55 zomretých/100 tis. obyv. v roku 2007.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA -> 1/0893/11 - Transformácia Nitrianskeho kraja v meniacich sa spoločensko-ekonomických podmienkach a perspektívy jeho regionálneho rozvoja.

Literatúra

- Dubcová, a., Kramáreková, H. 1998.** Svetové choroby. In : Prírodné vedy v živote. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela FPV. 1998. 176. ISBN 80-8055-147-2
- Kandráčová, V. 2005.** Medicínska (lekárska) geografia – nová geografická disciplína so starou tradíciou. In: Odborno-metodický občasník pre učiteľov biológie, geografie a chémie na základnej a strednej škole., Prešov, Metodicko-pedagogické centrum, č.7, s. 49-55, ISSN 1335-9940
- Krajčír, A. 1991.** Rozšírenie kliešťovej encefalitídy na Západnom Slovensku vo vzťahu k veľkosti sídel. In : Geografický časopis, roč.43,1991, s.203 – 211
- Krajčír, A. 1980.** Medicínsko-geografický pohľad na rozšírenie novotvarov na Slovensku na báze mortality. In : Geografický časopis, roč.32,1980, s.262-275
- Krajčír, A. 1978.** Medikogeografický pohľad na rozšírenie infekčných a parazitárnych ochorení na Slovensku. In : Geografický časopis, roč.30,1978, s.313- 327
- Mészáros, J. 2009.** Odvrátiteľná úmrtnosť na Slovensku. In: Populačný vývoj Slovenska na prelome tisícročí – kontinuita či nová éra. Bratislava. Geo-grafika. ISBN 978-80-89317-11-0, 88 - 102
- Mrázová, M. 1995.** Vývoj spotreby a živín v SR. In: Výživa a zdravie, roč.40.1995. č.7. s. 133-135
- Smith, J.K. 1997.** In : Wilkinson, R., Marmot, M. 2003. *Social determinants of health. The solid facts.* World health organization : 2003, s. 31. ISBN 9289013710
- Šimončíč, R. 2000.** *Trendy výživy obyvateľstva a zvláštnosti výživy niektorých skupín obyvateľstva.* In: Výživa a zdravie, roč. 45, 2000, č.1, s.1-5
- Vilínová, K. 2006.** *Zdravotný stav obyvateľstva Slovenska na príklade chorôb obehovej sústavy.* In Zborník abstraktov - Geografia v meniacom sa svete.. Banská

Bystrica : FPV UMB, 2006, s. 42. ISBN 80-969541-7-2.

Vilinová, K. 2006. *Priestorové disparity v rozšírení chorôb obehovej sústavy v okresoch Slovenska.* In Geografická revue. ISSN 1336-7072. - Banská Bystrica: FPV UMB, 2006. - Roč. 2, č. 2 (2006), s.491-49

Vilinová K. 2007. *Zdravotný stav obyvateľstva Slovenska na príklade chorôb dýchacej sústavy. 2007.* In Geografické informácie 11 : problémy geografického výskumu Česka a Slovenska. - Nitra: UKF, 2007. ISBN 978-80-8094-137-6. - s. 231-238.

THE SPECIFICATIONS OF MORTALITY IN THE NITRA REGION ACCORDING TO DISEASES OF DIGESTIVE SYSTEM IN THE CONTEXT OF SLOVAKIA

Summary

Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not more the absence of disease or infirmity. The health status is one of the social indicators of sustainable development. One of the most frequent causes of the death in Nitra region in 2007 was diseases of digestive system. Mortality of males on diseases of digestive is higher as mortality of females in Nitra region in 2007. The high value of mortality diseases of digestive system in Nitra region was in Levice district and least value was in Šaľa district.

RNDr. Katarína Vilinová

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF

Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

E-mail: kvilinova@ukf.sk

GEOKÓDOVANIE ADRESNÝCH BODOV V TERÉNE

Matej Vojtek, Jana Oláhová, Martin Boltiziar

Abstract

The article deals with the use of mobile geoinformation technologies such as PDA, GPS and GIS in the field. One way of how to connect the work with GPS and/or GIS integrated in PDA is geocoding of addresses in particular territory. By working with these technologies, students gain practical skills and learn how the reality is transformed in GIS environment. Geocoding of addresses has a wide range of use in practice especially for localization purposes.

Keywords: geocoding, address points, ArcPad, PDA, GIS, GPS

Úvod

Presné určenie polohy, resp. lokalizácia objektov v priestore a čase, je jednou z hlavných požiadaviek súčasnej spoločnosti. Vzhľadom na neustále sa rozvíjajúce informačné technológie je možné presne lokalizovať objekty na Zemi. Geokódovanie adresných bodov má široké uplatnenie v spoločenskej praxi a zohráva dôležitú úlohu v každodennom živote. Ide o proces lokalizácie a popisu objektov v teréne, ktorý je možné priblížiť aj študentom geografie prostredníctvom terénnych cvičení. Takto zamerané terénne cvičenia umožňujú študentom rozvíjať zručnosti v práci s mobilnými geoinformačnými technológiami, ktorých vzájomné prepojenie ponúka veľa možností ako ich prakticky využiť.

Geokódovanie

Pod pojmom geokódovanie rozumieme proces, ktorý umožňuje priradiť zemepisné súradnice záznamom, ktoré sa umiestnia priamo do mapy v podobe bodu reprezentujúceho konkrétnu adresu. Ak objekty v GIS prostredí nie sú definované explicitnou geografickou referenciou (zemepisnými súradnicami), tak musia obsahovať implicitnú referenciu ako adresu, poštové smerovacie číslo, číslo cesty atď. Ide o údaje, z ktorých môžeme identifikovať geografickú polohu určitého objektu. Prevod explicitnej referencie na implicitnú a naopak zabezpečí proces geokódovania.

Všeobecne sa rozlišujú tri úrovne presnosti geokódovania:

1. adresný bod – ide o najpresnejšiu lokalizáciu, kedy zemepisné súradnice sú priradené bodu, ktorý reprezentuje konkrétnu stavbu,

2. definičný bod ulice – ide o menej presnú lokalizáciu, kedy zemepisné súradnice sú priradené stredu určitej ulice, a teda všetkým stavbám na danej ulici prislúchajú jedny zemepisné súradnice,

3. definičný bod obce – zemepisné súradnice sú priradené stredu časti obce alebo celej obci, a teda všetkým stavbám v danej obci alebo jej časti prislúchajú jedny zemepisné súradnice.

Cieľom geokódovania adresných bodov v praxi je vytváranie digitálnych bodových vrstiev so záznamami obsahujúcimi adresné údaje o stavbách na území určitej územnej jednotky.

Hardvérové a softvérové vybavenie

Terénne geokódovanie sa nezaobíde bez mobilných geoinformačných technológií umožňujúcich presnú lokalizáciu, resp. priame zadefinovanie zemepisných súradníc záznamom (bodom), ktoré reprezentujú stavbu s jej adresnými informáciami. Mobilné geoinformačné technológie sú prostriedky, ktoré integrujú geoinformačné technológie a telematiku a sú určené pre získavanie geodát a geoinformácií a pre ich sprostredkovanie mobilným užívateľom (Rapant, 2002).

Podľa Rapanta (2006) príkladmi mobilných jednotiek je kombinácia a integrácia mobilného telefónu, prenosného počítača PDA (palmtop), internetu, programového vybavenia pre GIS, GPS prijímača a geodát. Využitie mobilného zariadenia PDA (personal digital assistant) a integrovaného GPS, resp. samostatného GPS, je jednou z možností použiteľných aj pri terénnych cvičeniach z geografie.

PDA s príslušným softwarovým vybavením umožňuje zobraziť digitálnu mapu a nahradiť tak papierovú mapu, do ktorej sú jednotlivé mapové prvky zakresľované ručne. Výhodou je, že okrem editácie objektov v mape (zákresu, vymazávania a zmeny polohy) slúži PDA ako zápisník. Vlastnosti objektov sa popisujú do vopred pripravených formulárov prepojených s databázou (Voženílek, 2001).

Nároky na GIS softvér splňuje, napr. ArcPad od firmy Esri, ktorý je určený pre mapovanie v teréne a je kompatibilný s operačnými systémami Microsoft Windows a Windows Mobile. Z hľadiska mapovania v teréne má softvér ArcPad nasledovné dôležité funkcie:

- podpora rastrových a vektorových dát vo viacerých formátoch,
- nástroje pre pohyb v mape (posun, zväčšenie/zmenšenie, priestorové záložky, vycentrovanie podľa aktuálnej pozície z GPS),
- dotazy pre identifikáciu prvkov, zobrazenie hypertextových odkazov, lokalizácia prvkov,
- navigácia pomocou GPS, merania na mape: vzdialenosť, plocha,

- jednoduchá editácia: vytváranie a editácia priestorových dát so vstupom pomocou myši, pera alebo GPS,
 - možnosť tvorby aplikácií pre automatizáciu terénnych prác
- (<http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/software/esri/mobilni-gis/arcpad/>).

Zber údajov

Pred samotným zberom údajov je potrebné uskutočniť základné kroky, akými sú zadefinovanie súradnicového systému a projekcie a pripraviť vrstvy pre editovanie. Základom je kvalitná a aktuálna ortofotomapa pomocou ktorej vieme rozlíšiť jednotlivé budovy v obci. Prázdna bodová vrstva sa doplní vlastnosťami adresných bodov, ktorých hodnoty sa budú postupne dopĺňať (tab. 1).

Tab. č. 1: Príklad vlastností adresného bodu

Tab. 1: Example of attributes of address point

<i>Vlastnosti</i>	<i>Hodnoty</i>
ID	5186644
KRAJ	Nitriansky
KRAJ_ID	4
OKRES	Nitra
OKRES_ID	403
OBEC	Cabaj-Čápor
OBEC_ID	545589
CAST_OBCE	Cabaj
C_OBCE_ID	3536
ZSJ	Cabaj
ZSJ_ID	2079340
PSC	951 17
ULICA	Cabaj
ULICA_ID	21339
ORIENT_C	-
SUPISNE_C	134
TYP_BUDOVY	1 (rodinný dom)
SCHRANKY	1

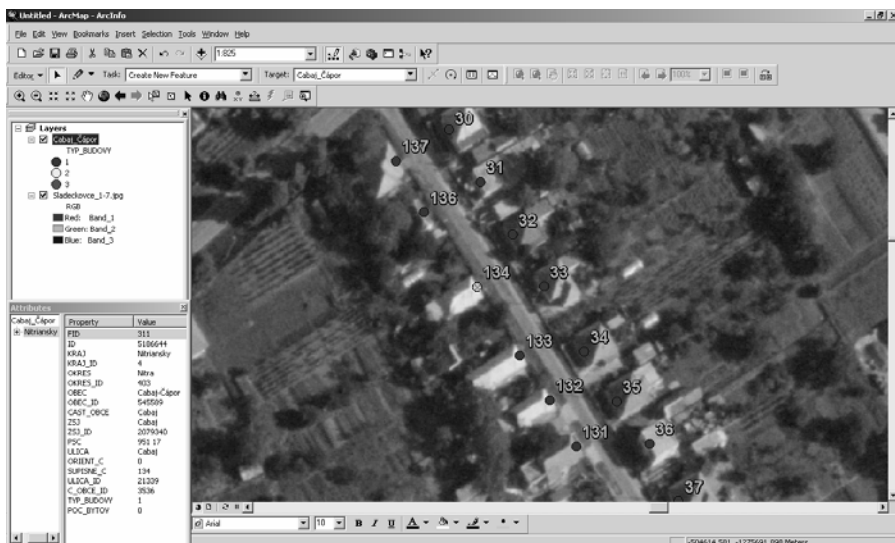
Samotná editácia (vkladanie) jednotlivých bodov na ortofotomapu a vpisovanie hodnôt ich vlastnostiam prebieha po jednotlivých uliciach obce. Výsledkom je kompletná digitálna bodová vrstva všetkých adries v rámci určitej

územnej jednotky. Takúto vrstvu je možné previesť do desktop GIS softvéru a v prípade potreby upraviť alebo použiť na rôzne analýzy.

Kontrola, zarovnanie alebo dopĺňanie nových bodov do vrstvy sa dá vykonať aj po zbere údajov z terénu, a to prostredníctvom kombinácie desktop GIS softvéru s načítanou ortofotomapou územia a geokódovanou bodovou vrstvou, podkladových materiálov obecných a mestských úradov a katastrálneho portálu Úradu geodézie, kartografie a katastra SR (www.katasterportal.sk), ktorý ponúka vyhľadávanie stavieb na základe súpisného čísla a zároveň aj zobrazenie katastrálnej mapy s parcelou, na ktorej sa dané súpisné číslo nachádza. Treba však podotknúť, že veľa týchto katastrálnych máp chýba na katastrálnom portáli. Výsledok geokódovania má podobu digitálnej vrstvy adresných bodov (obr. 1).

Obr. č. 1: Digitálna vrstva adresných bodov po ich úprave a kontrole v prostredí softvéru ArcGIS Desktop 9.3

Fig. 1: Digital layer of address points after their modification and revision in ArcGIS Desktop 9.3

Dáta: © MAPA Slovakia Digital spol. s r. o.

Využitie pri terénnej praxi

Geokódovanie adresných bodov v rámci určitej územnej jednotky je možné využiť aj pri terénnych cvičeniach z geografie. Dochádza tak k rozvíjaniu zručností

študentov v práci s mobilnými geoinformačnými technológiami ako sú PDA, či GPS a samotným GIS softvérom. Ich vzájomným prepojením vedia transformovať zemepisné súradnice z GPS priamo do bodu, ktorý reprezentuje lokalizáciu určitej adresy. Študenti si týmto spôsobom uvedomujú priestorovú dimenziu spracovávaných dát a informácií a učia sa vnímať ako je realita zobrazovaná v GIS prostredí, čím sa rozvíja ich GIS myslenie. Pri geokódovaní sa študenti učia orientovať v určitej obci a systéme ulíc na základe podkladových máp, GPS a GIS integrovaného v PDA. Problémy využitia mobilných geoinformačných technológií sú spojené najmä s ich finančnou náročnosťou, čo sa premieta do nedostatočného vybavenia škôl a geografických pracovísk takýmito technológiami.

Geokódovanie adresných bodov má široké uplatnenie v spoločenskej praxi. Na lokalizácii presných adries je závislá logistika (zásielkové a špedičné firmy) alebo záchranné služby. Na tomto princípe sú založené GPS navigácie a webové mapové služby. Okrem toho sa digitálne vrstvy adresných bodov využívajú na GIS analýzy pre rôzne firmy v komerčnej sfére. Aj z uvedených dôvodov by sa mala časť terénnej praxe zameriavať na použitie mobilných geoinformačných technológií priamo v teréne, čím študent získava praktické skúsenosti.

Záver

Rozvoj informačných technológií neustále napreduje a ponúka stále nové možnosti ich praktického využitia. Jednou z požiadaviek súčasnej spoločnosti je rýchle a presné určenie polohy a popisu objektu v priestore a čase. Na splnenie tejto požiadavky sa využívajú mobilné geoinformačné technológie, ktorých vzájomné prepojenie umožňuje definovať objekt na základe zemepisných súradníc a popísať jeho vlastnosti.

Pri terénnej praxi študentov geografie je geokódovanie adresných bodov jednou z možností ako vyskúšať fungovanie a prepojenie mobilných geoinformačných technológií priamo v teréne, a to kedykoľvek a kdekoľvek. Ide o proces priradenia zemepisných súradníc konkrétnej adrese, ktorá je v prostredí GIS zobrazená pomocou bodu. Takýto adresný bod môže mať rôzne vlastnosti, ktoré o ňom podávajú opisnú informáciu. Na tieto účely sa v praxi najčastejšie používajú prenosné technológie PDA, ktoré majú zabudovaný GPS a využívajú napr. softvér ArcPad, ktorý slúži na mapovanie v teréne.

Cieľom geokódovania adresných bodov je vytvorenie digitálnej bodovej vrstvy, ktorá obsahuje adresné údaje o každej stavbe v určitej územnej jednotke. Takáto digitálna vrstva je základom pre využitie v rôznych oblastiach ako je logistika, záchranné služby, GPS navigácie, webové mapové služby a taktiež sa využíva na GIS analýzy pre rôzne firmy. Geokódovanie adresných bodov má využitie aj pri terénnej praxi študentov, ktorí takýmto spôsobom získavajú skúsenosti v práci s mobilnými geoinformačnými technológiami, ktoré vedú použiť pri ich budúcom pracovnom uplatnení.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA 023UKF-4/2011 Terénny geoeologický výskum ako východisková báza pre tvorbu učebných pomôcok.

Literatúra

ARCDATA Praha, 2012. *ArcPad*. [online], [citované 11.1.2012]. Dostupné na internete: <<http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/software/esri/mobilni-gis/arcpad/>>

Rapant, P. a i. 2002. Aktuální trendy vývoje v oblasti geoinformatiky a geoinformačních technologií. In: *Sborník vědeckých prací VŠB-TU*. Ostrava : VŠB-TU, 2002, s. 87-100. ISBN 80-248-0196-5, ISSN 0474-8476

Rapant, P. 2006. *Geoinformatika a geoinformační technologie*. 1. vyd. Ostrava : VŠB-TU, 2006, 513 s. ISBN 80-248-1269-9

Voženílek, V. a i. 2001. *Integrace GPS/GIS v geomorfologickém výskumu*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001. 185 s. ISBN 80-244-0383-8

GEOCODING OF ADDRESS POINTS IN THE FIELD

Summary

Development of information technologies is constantly in progress and thus offering many new possibilities for their practical use. One of the requests of contemporary society is quick and accurate localization and description of particular place in space and time. To fulfill this request, we use mobile geoinformation technologies by which we can define geographic coordinates and describe properties of particular place.

When having a field practice from geography, geocoding of addresses provides one of the possibilities for students to work with mobile geoinformation technologies practically anytime and anywhere and see their functioning and interconnection. It is a process when geographic coordinates are added to certain address which is in GIS displayed as a point. Such address point can have various properties which provide descriptive information about them. For this purposes, we use in practice mobile geoinformation technologies - PDA with integrated GPS and ArcPad software which serves for field mapping.

The aim of geocoding of addresses is the creation of digital point layer which contains address data about each building in certain territory. Such layer is important for different fields such as logistics, rescue services, GPS navigation, web mapping services and it is also used for GIS analyses on demands of private business firms.

**Mgr. Matej Vojtek, Mgr. Jana Oláhová,
doc. PhDr. RNDr. Martin Boltížiar, PhD.**

Katedra geografie a regionálneho rozvoja FPV UKF v Nitre

Trieda A. Hlinku 1, 949 74 Nitra

E-mail: matej.vojtek@ukf.sk, jana.olahova@ukf.sk, mboltiziar@ukf.sk

NÁZOV PRÍSPEVKU – POKYNY PRE VYPRACOVANIE PRÍSPEVKU (TIMES NEW ROMAN 10 BOLD CENTROVAŤ)

Meno Autora / Autorov (bez titulov) (Times New Roman 10 centrovať)

Abstract

*Text abstraktu písaný v anglickom jazyku v rozsahu niekoľkých riadkov.
(Times New Roman 10, Italics) zarovnať podľa okraja*

Keywords: 3 – 6 kľúčových slov v anglickom jazyku

Úvod

Úvod do problematiky...

Text príspevku (Názvy kapitol)

Text príspevku písmom Times New Roman 10 členený na kapitoly. Názvy kapitol sú písané písmom Times Roman 10 Bold. Medzi názvom kapitoly a textom príspevku sa vynecháva 1 riadok.

Tabuľky, grafy...

Tabuľky, grafy, mapy a obrázky sú umiestnené priamo v texte a majú byť **čiernobiele** a v primeranej kvalite (farebné obrázky budú počas redakčnej úpravy zmenené na čiernobiele). Pri ich vkladaní berte na vedomie, že časopis má formát A5. Obrázky, ktoré svojimi rozmermi presahujú uvedený formát budú zmenšené, čo sa môže prejaviť na ich výslednej kvalite. Názvy sa uvádzajú v slovenskom aj v anglickom jazyku v nasledovnej forme:

Tab. č. 1: Názov tabuľky

Table 1: Názov tabuľky v anglickom jazyku (AJ)

Graf č. 1: Názov grafu

Graph 1: Názov grafu v AJ

Mapa č. 1: Názov mapy

Map 1: Názov mapy v AJ

Obr. č. 1: Názov obrázku

Figure 1: Názov obrázku v AJ

Záver

Text záveru...

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu..., poďakovanie a pod. (Times New Roman 10 Italics)

Literatúra

Mládek, J. 2001. Priestorová diferencovanosť populačného vývoja Slovenska. In: Geografické štúdie 9. Banská Bystrica : FPV UMB, 2001, s. 41 – 66. ISBN 80-8050-349-4.

**NÁZOV PRÍSPEVKU V ANGLICKOM JAZYKU (TIMES NEW ROMAN
10 BOLD CENTROVAŤ)**

Summary

Text „Summary“ v anglickom jazyku (Times New Roman 10 normálne)...

Meno autora / autorov s titulmi

Adresa pracoviska

E-mail:

ODOVZDANIE PRÍSPEVKOV

Príspevok upravený podľa uvedených pokynov treba zaslať na e-mailovú adresu:

martin.valach@ukf.sk

Príspevok následne prejde štandardným oponentským konaním a na základe rozhodnutia redakčnej rady bude publikovaný. V prípade nedostatkov bude prispevok autorovi vrátený na dopracovanie.

Názov diela / Title: Geografické štúdie 15, 1/2011

Vydavateľ / Editor: Fakulta prírodných vied UKF v Nitre

Hlavný redaktor / Editor-in-Chief: doc. RNDr. Alena Dubcová, CSc.

Výkonný redaktor / Executive editor: doc. PhDr. RNDr. Martin Boltížiar, PhD.

Redakčná rada / Editorial board:

prof. PhDr. Petr Chalupa, CSc.
RNDr. Hilda Kramáreková, PhD.
doc. RNDr. Alfred Krogmann, PhD.
prof. RNDr. Viliam Lauko, CSc.
prof. RNDr. Peter Spišiak, CSc.

Technický redaktor / Computer typesetting: Mgr. Martin Valach

Rok vydania / Year of publishing: 2012

Poradie vydania / Order of edition: 1.

Počet strán titulu / Pages: 59

Počet výtlačkov / Number of copies: 150 ks

Kategória publikačnej činnosti / Category of publication:

ADF – vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch

ADF – Scientific works in national noncurrent journals

© UKF v Nitre 2012

ISSN: 1337-9445